

Osječki gradski govor

Gašparević, Ljubica

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:582644>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Ljubica Gašparević

Osječki gradski govor

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Ljubica Gašparević

Osječki gradski govor

Diplomski rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

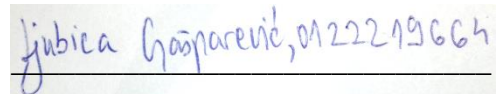
Mentorica: doc. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 21. lipnja 2019.

Handwritten signature in blue ink: "Jibica Gašparević, O122219664". The signature is written on a light-colored rectangular background.

ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Gradski govori	7
3. Žargon, sleng i/ili šatrovački	9
4. Istraživanje i prikupljanje korpusa	11
5. Prostor i jezik	12
5.1. Tvorbeni načini u imenovanju otvorenih i zatvorenih gradskih prostora u osječkom gradskom govoru	13
5.1.1. Sufiksalna tvorba	13
5.1.2. Skraćivanje	14
5.1.3. Semantička tvorba	15
5.1.4. Uporaba prijašnjih službenih naziva	17
6. Tvorbena analiza ostalih ispitanih leksičkih kategorija	18
6.1. Sufiksalna tvorba	18
6.2. Čisto slaganje	19
6.3. Skraćivanje	20
6.4. Semantička tvorba	21
6.4.1. Proširivanje i sužavanje (generalizacija i specijalizacija) značenja	22
6.4.2. Metaforizacija i metonimizacija	23
6.4.3. Eufemizacija	28
6.4.4. Eponimizacija	29
6.5. Metateza	30
7. Utjecaj stranih jezika na osječki gradski govor	31
7.1. Utjecaj mađarskoga jezika na osječki gradski govor	32
7.2. Utjecaj njemačkoga jezika na osječki gradski govor	33
7.3. Utjecaj engleskoga jezika na osječki gradski govor	34
8. Zaključak	38
9. Prilog – anketni upitnik	40
10. Literatura	43

Sažetak

U ovome se radu opisuje osječki gradski govor kao jedan od suvremenih gradskih idioma. Budući da se radi o živom idiomu koji inspiraciju za razvoj crpi iz mnogih izvora, pokušat će se obuhvatiti svi utjecaji vidljivi u nastanku prikupljenih primjera. Na početku se teorijski objašnjavaju pojmovi *gradski govori* i *žargon/sleng/šatrovački* jer se gradski govor zbog pripadnosti razgovornom stilu može smatrati bliskim žargonu. Glavni dio rada čini analiza korpusa prikupljenog na temelju anketnih upitnika. Primjeri zabilježeni istraživanjem analiziraju se na leksičkoj i tvorbenoj razini, a u posebnom se poglavlju piše i o utjecaju stranih jezika na osječki gradski govor. Cilj je ovoga rada opisati jezične osobitosti osječkoga govora da bi se utvrdilo može li ga se zaista smatrati specifičnim gradskim govorom. Zaključuje se da osječki gradski govor posjeduje leksička i tvorbeno obilježja koja ga izdvajaju od ostalih nestandardnih idioma.

Ključne riječi: gradski govori, osječki gradski govor, tvorbeni načini, leksik, gradski prostori

1. Uvod

Hrvatski jezik ima pet funkcionalnih stilova: književno-umjetnički, publicistički, znanstveni, administrativni i razgovorni stil. Obilježja razgovornog stila kao stila svakodnevnice komunikacije jesu jednostavnost, nepripremljenost, spontanost, neslužbenost te opuštenost (Bijelić 2009: 57). U skladu sa svim navedenim obilježjima razgovorni je stil karakterističan za svakog pojedinca te uvelike ovisi o okruženju u kojemu govornik funkcionira pa se zbog toga, osim prethodno navedenih općenitih obilježja, funkcionalni stil ne može obuhvatiti nekakvim okvirom koji bi jasno kazivao što on podrazumijeva. Unatoč tome govor svakoga pojedinca ovisi o izvanjezičnim činiteljima kao što su okolina, dob, nacionalnost, zanimanje i slično. Upravo se na osnovi tih čimbenika često govori o idiomima nastalim unutar razgovornog funkcionalnog stila hrvatskoga jezika. Granić (1999: 272) navodi da treba razlikovati razgovorni *jezik* i *stil* – *jezik* je neka vrsta „regionalnog standarda“ dok je *stil* nadregionalan. Unutar kategorije „razgovorni jezik“ izdvajaju se gradski govori, vernakulari,¹ odnosno idiomi. S obzirom na to da se radi o govorima čiji je temelj koherentnosti geografska omeđenost grada te identitetska oznaka koju nose, a budući da je grad, iz lingvističke perspektive, postao „mjesto jezične interferencije, koegzistiranja dvaju ili više jezičnih sistema na vrlo ograničenom prostoru i s vrlo razgranatim i neposrednim oblicima međusobnog komuniciranja njihovih nosilaca“ (Jutrović-Tihomirović 1983: 197) izrazito je zanimljivo analizirati gradske govore na leksičkoj, gramatičkoj i tvorbenoj razini.

U ovome će se radu analizirati govor grada Osijeka da bi se utvrdilo postoji li u tom urbanom vernakularu dovoljna razina sustavnosti i dosljednosti na pojedinim jezičnim razinama koja bi omogućila da ga se nazove specifičnim idiomom unutar hrvatskoga jezika. Na temelju provedenoga istraživanja analizirat će se leksik osječkoga gradskoga govora te će se istodobno povući paralela koju leksička razina ima sa žargonom kao dijelom razgovornog stila hrvatskoga jezika. Također će se proučavati utjecaj stranih jezika na osječki gradski govor kao i razlozi zbog kojih je došlo do tih utjecaja. Analizirat će se i tvorbene posebnosti unutar osječkoga gradskoga govora s posebnim naglaskom na načinima preimenovanja otvorenih i zatvorenih gradskih prostora.

---

¹ Vernakular (lat.) se u lingvistici odnosi na lokalni ili regionalni govor, govor grada regije i sl. (*Hrvatski leksikon* 2017.).

2. Gradski govori

Sintagma *gradski govori* u ovome se radu odnosi na vrlo složene, leksički i stilski višeslojne idiome kojima se gradsko stanovništvo koristi u svakodnevnim komunikacijskim situacijama (Kuna, Mikić Čolić 2016: 133), a omeđeni su urbanom sredinom, tj. njezinim stanovnicima. Pionirima urbane dijalektologije mogu se smatrati ruski lingvisti Žirmunski, Sergievski, Deržanin, Larin i Jakubinski koji su 20-ih godina prošloga stoljeća u svojim studijama prvi pisali o jeziku grada. Najzaslužniji za razvoj suvremene urbane dijalektologije američki je lingvist William Labov koji je 60-ih „prvi izvršio metodološki točno i empirijski zasnovano ispitivanje jezičnog ponašanja stanovnika New Yorka“ (Jutronic-Tihomirović 1983: 197).

Iako okolne ruralne sredine gravitiraju urbanim središtima zbog ekonomske i političke nadmoći, razvidno je da gradski jezik stoji između teritorijalne rasprostranjenosti dijalekata i standardnog jezika (Larin prema Jutronic-Tihomirović 1983: 196) dok se ruralne sredine većinom zadržavaju unutar utjecajne sfere regionalnog i lokalnog dijalekta. Kako su same gradske sredine počele nastajati naglim gospodarskim razvitkom uslijed Industrijske revolucije krajem 18. stoljeća, tako se unutar društva počeo stvarati novi društveni sloj – građanstvo. Ubrzani ekonomski napredak rezultirao je i poboljšanim finansijskim stanjem novonastalog građanskog sloja koji je finansijskom nadmoći pokušavao nadomjestiti nedostatak plemenitog podrijetla. U takvim su uvjetima ruralne sredine zbog lošijeg imovinskog stanja njihovih stanovnika te geografske zatvorenosti i svojevršne izoliranosti zadobile status manje prestižnih i poželjnih mjesta za život. S druge strane, urbani se govori izgrađuju međusobnim utjecajem regionalnih i standardnojezičnih obilježja, a sve to pod utjecajem različitih društvenih čimbenika zbog kojih se gradovi (pa i njihovi govori) otvaraju utjecaju stranih jezika prateći jezične trendove „velikih“ svjetskih jezika (Kuna, Mikić Čolić 2016: 133–134). Ruralni se govori više vezuju uz dijalektna obilježja koja se zbog svojevršnog prestižnog statusa urbanih sredina često smatraju manje poželjnim i trendovskim. Zbog bolje povezanosti gradova s ostalim dijelovima zemlje i, sukladno tomu, zemljama u okruženju, a istovremeno izoliranosti manjih, ruralnih naselja, gradski su govori otvoreniji utjecajima stranih jezika te se lakše i brže obogaćuju (ili možda osiromašuju) njihovim leksičkim i gramatičkim sadržajima koje tijekom određenog vremena u potpunosti prihvaćaju kao svoje vlastite. Treba napomenuti da su utjecaji stranih jezika vidljivi i u govorima ruralnih naselja, no većinom u dijalektnim elementima.

S obzirom na sve spomenuto, gradski govori dijele neke zajedničke značajke unatoč velikoj geografskoj odvojenosti gradova (primjerice, premetanje slogova karakteristično za šatrovački

govor prisutno u govoru gradova Osijeka i Zagreba koje dijeli oko 300 kilometara) dok s govorima ruralnih sredina kojima su geografski mnogo bliži dijele manje značajki (u govoru sela Štitara koji karakteriziraju obilježja novoštokavskog ijekavskog dijalekta teško će se pronaći ikakav primjer suvremenog šatrovačkog premetanja slogova iako je od Osijeka udaljeno manje od 100 km). Ipak, često se ne može odrediti obilježja kojih sve dijalekata neki gradski govor sadrži jer mu je u naravi „apsorbirati razne sustave u (...) strukturiranu ili usustavljenu heterogenost odnosno inherentnu varijabilnost“ (Coupland prema Žanić 2015: 112–113).

3. Žargon, sleng i/ili šatrovački

Za žargon se u literaturi pojavljuju alternativni nazivi *sleng* i *šatrovački govor*. Ti se nazivi povremeno alterniraju ili se, prema nekim autorima koji ih ne smatraju sinonimima, jasno razgraničavaju njihove definicije. Unatoč različitim shvaćanjima tih triju pojmova, svi se autori slažu da sva tri podrazumijevaju govore zatvorenih, manjih društvenih skupina koji djelomično odstupaju od normi standardnoga jezika te su kao takvi mnogo slobodniji i agresivniji od bilo kojeg poznatog tipa jezika i govora (Sabljak 2001). Neslaganje oko definiranja navedenih pojmova prisutno je i na leksikografskom planu. Tako *Hrvatski jezični portal* navodi da je žargon „govor šireg socijalnog kruga karakteriziran izrazima, značenjima i sintagmama koji ne pripadaju standardu i normi“ u nastavku ga izjednačavajući sa sinonimima *sleng*, *šatra*, *šatrovački govor*, *tajni govor*, *argot*. U drugoj se definiciji na istom portalu žargon definira kao „govor užeg profesionalnog kruga, uvriježeni jezik određene struke koji se spontano razvio neovisno o službenom nazivlju, osobit po tome što je riječima preuzetim iz govornoga jezika pridodao nova značenja koja često nisu razumljiva onima izvan struke“. *Sleng* se u istom izvoru određuje kao „govor zatvorenih društvenih krugova koji razumije samo jedna skupina govornika, 'niža' govorna varijanta unutar jednog jezika u kojem značenje riječi odstupa od općeprihvaćene semantičke vrijednosti“ te se kao sinonimi ponovno navode *šatrovački govor*, *žargon*, *argo*. *Šatra*, tj. *šatrovački* na istom se portalu određuje kao „čergaški jezik ili jezici kojim govore Romi“ te kao „žargon manje društvene skupine“ čiji su govornici obično mlađe dobi. U *Rječniku stranih riječi* žargon se definira kao „pokvaren govor; osobit govor, poseban govor nekog društvenog staleža; osebjnost nekog govora“ (Anić, Klaić, Domović 2002: 1502).

Jasna Melvinger (1984: 64) u svojoj *Leksikologiji* navodi da je žargon „ukupnost riječi i izraza u govoru predstavnika stanovitih društvenih skupina povezanih istim uvjetima života, istim zanimanjem ili istim interesima“ te nastavlja nabrajajući specifične žargone poput profesionalnih, učeničkih, studentskih itd. Ona smatra da se žargonizmi u rječnike uvode u ograničenoj mjeri ili nikako „zbog očuvanja jezične kulture i zbog estetskih razloga“ te da se upotrebljavaju „iz težnje za identifikacijom sa stanovitom socijalnom skupinom, iz težnje za izdvajanjem od drugih socijalnih skupina, iz sklonosti ka novom, originalnom, iz želje za pomodnim“. Čak je i iz takvoga negativnoga stava prema žargonu kao dijelu razgovornoga funkcionalnoga stila jezika vidljivo da mu se ne osporava kreativni potencijal. Melvinger (1984) unutar žargona izdvaja njegovu posebnu podvrstu, *argo*, koji naziva tajnim jezikom „deklasiranih društvenih elemenata, lupeža, provalnika, džepara, probisvjeta, krijumčara,

kockara, varalica, skitnica“ koji se trude svoj govor učiniti nerazumljivim okolini. Tu podvrstu žargona naziva *šatrovačkim* te navodi da se taj naziv koristi u hrvatskom i srpskom jeziku. Tumači da je šatrovački u nas nastao spontanom iskrivljavanjem domaćih riječi pod utjecajem drugih jezika, namjernim izvrtanjem riječi i oblika, premetanjem glasova i slogova te unošenjem izobličjenih tuđih riječi, a sve u cilju stvaranja jezika nerazumljivog okolini izvan društvene skupine koja šatrovačkim govori. Barbara Kovačević (2001: 378) žargon određuje kao „supstandardni specijalni govor pojedine socijalne skupine ljudi povezanih statusno i strukovno, koji se tim govorom razlikuju (hotimice ili nehotice) od ostatka društvene zajednice“ te nabraja govore različitih društvenih skupina koje smatra žargonima ističući da se zbog supostojanja raznih žargona ne može govoriti o jednom hrvatskom žargonu, nego o mnogo pojedinih žargona. Bugarski (prema Mikić Čolić 2018: 235) pod žargonom podrazumijeva „svaki neformalni i pretežno govorni varijetet nekog jezika koji služi za identifikaciju i komunikaciju unutar neke društveno određene grupe – po profesiji, socijalnom statusu, uzrastu – čije članove povezuje zajednički interes ili način života, a koji uz to može biti i teritorijalno omeđen“. U skladu s drugim dijelom navoda o teritorijalnoj omeđenosti, gradski se govor može smatrati nekom vrstom podskupine unutar žargona/slenga/šatrovačkog. Dakle, određena obilježja žargona prisutna su i u gradskim govorima, ali istodobno su gradski govori bogati sebi svojstvenim posebnostima koje ne dijele ni s jednim drugim gradskim govorom, a čiji uzrok leži u spomenutoj teritorijalnoj omeđenosti, odnosno samom gradu koji je jedan od „uvjeta“ i povoda nastanka svakog gradskog govora.

4. Istraživanje i prikupljanje korpusa

Materijal za ovaj rad prikupljen je u travnju i svibnju 2019. godine anketnim upitnicima. Ispitano je 50 govornika u dobi od 18 do 50 godina. Ispitanici su odabrani nasumično da bi se izbjegla bilo kakva uvjetovanost rezultata vanjskim okolnostima kao što su stupanj obrazovanja, spol i sl., stoga su ispitani govornici različitog društvenog i ekonomskog statusa, stupnja obrazovanja i zanimanja. Jedina kategorija koja je bila važna u odabiru ispitanika jest da su rođeni u Osijeku² te da su u gradu proveli većinu svoga životnoga vijeka.

U anketnom su listiću ispitanici trebali za navedene standardnojezične lekseme dati druge izraze kojima se koriste u svakodnevnoj, neformalnoj komunikaciji. Zadani leksemi za koje su se tražile inačice odnosili su se na određene sfere jezične komunikacije koje su primijećene kao posebno zanimljive u osječkom gradskom govoru. Tako se ispitanike tražilo da neformalno imenuju otvorene i zatvorene gradske prostore, međuljudske relacije, određena zanimanja, odjevne predmete, osobine ljudi, dijelove tijela i aktivnosti. Tražene kategorije okarakterizirane su kao leksički i tvorbeno plodne i zanimljive na temelju promatranja osječškoga gradskoga govora. Anketom se željelo prikupiti izvorne, autentične podatke, odnosno htjela se osigurati spontanost i neformalnost ispitanika koja bi onda rezultirala reprezentativnim primjerima iz njihova svakodnevnog govora.

S obzirom na brze mijene u društvu uzrokovane naglim napretkom tehnologije i gospodarstva, a u skladu s činjenicom da jezik prati sve promjene u izvanjezičnom svijetu, jasno je da je jezik živo tkivo koje neprestano raste i mijenja se. Ta se činjenica pogotovo potvrđuje na primjeru gradskih govora koji pokušavaju slijediti svjetske trendove jezičnoga razvoja i napretka, stoga se već između nekoliko generacija govornika mogu uočiti značajne jezične razlike. Iz toga razloga prikupljeni podatci imaju dodatnu vrijednost jer u presjeku oslikavaju stanje u idiomu u određenom trenutku u vremenu.

---

² Osim glavnih gradskih četvrti: *Tvrđa, Gornji grad, Donji grad, Novi grad, Industrijska četvrt, Retfala i Jug II* uključeni su i ispitanici iz osječkih mjesnih odbora: *Josipovac, Višnjevac, Cvjetno, Brijest, Osijek lijeva obala, Tenja, Klisa i Sarvaš* (podatak o gradskim četvrtima i mjesnim odborima preuzet iz Majetić, Glušac 2019: 47).

5. Prostor i jezik

Iako se grad definira kao „veće, kompaktno izgrađeno naselje, organizirano u više ili manje povezanu, diferenciranu društvenu zajednicu“ (*Hrvatska enciklopedija*), za svoje stanovnike on znači mnogo više od tek suhoparne rječničke natuknice. Kao prostor u kojemu se dugoročno obitava, gradska sredina svojim stanovnicima, pogotovo onima rođenim i odraslim u njoj, predstavlja dom i utočište uz koje se neizbježno emocionalnu vežu. Grad i njegovi prostori na taj način postaju svojevrsna identitetska oznaka njegovih stanovnika. Iako se ranije u urbanoj sociologiji prostor shvaćao kao determinirajući element koji djeluje na društvo, novije teorije naglašavaju međuodnos prostora i društva u kojemu društvo kreira i oblikuje prostor u skladu s vlastitim potrebama i željama (Ursić 2009: 1137).

Opisane društvene teorije izravno se odnose i na stanje u jeziku, odnosno na razvoj gradskih govora. Stanovnici gradova vežu važne događaje i razdoblja iz svojih života uz određene gradske prostore pa, sukladno tomu, gradski prostori za njih nose određenu emocionalnu težinu. Kako bi ih „personalizirali“ i emotivno obojili, govornici domišljaju kreativne i neformalne varijante postojećim službenim nazivima gradskih četvrti, ulica, trgova, parkova i sl. Tvorenje i izvođenje alternativnih naziva gradskih dijelova istodobno gradskom govoru daje dozu hermetičnosti – on postaje zatvoren i ekskluzivan te „pripada“ samo svojim stanovnicima dok svi ostali postaju tek vanjski promatrači. Dakako da posjetiteljima ili naturaliziranim građanima nekoga grada nije zabranjeno govoriti gradskim vernakularom, štoviše, nakon godina provedenih u gradu spontano će poprimiti odlike gradskoga govora. Ipak, primijećeno je da privremeni stanovnici grada, primjerice studenti, rijetko kada progovaraju karakterističnim govorom upravo zbog činjenice da takav govor, osim lingvističke komponente, sa sobom nosi veliku i značajnu oznaku identiteta i pripadnosti te se privremeni stanovnici grada osjećaju neprirodno govoreći njime. Kada se spominje pojam *identitetske oznake* koju gradski govor nosi, osim na identificiranje s gradom kao životnim prostorom misli se i na suidentificiranje s ostalim stanovnicima toga grada. Poput bilo kojeg drugog idioma koji služi kao svojevrsno vezivno tkivo neke zajednice, gradski govor i korištenje njime stanovnicima nekoga grada daje osjećaj pripadnosti urbanoj zajednici toga grada te sudionitva s njegovim ostalim stanovnicima istovremeno ih čineći posebnima u odnosu na okolinu, pogotovo ako je riječ o ruralnoj okolini, kako je već ranije spomenuto.

U anketnom se upitniku od ispitanika tražilo da neformalno, odnosno alternativno imenuju osječke ulice, trgove, gradske četvrti i škole. Navedeni su dijelovi grada traženi u anketi jer su

uočeni kao najfrekventniji u svakodnevnoj komunikaciji stanovnika grada Osijeka s naglaskom na to da nisu svedeni na puke prostorne orijentire već, kao što je prethodno navedeno, nose i određenu identitetsku oznaku i emotivnu težinu.

5.1. Tvorbeni načini u imenovanju otvorenih i zatvorenih gradskih prostora u osječkom gradskom govoru

Već je prethodno zaključeno da su jezik i društvo u međusobnom odnosu u kojemu neprestano utječu jedan na drugi. Jezik prati promjene u društvu u pokušaju da adekvatno imenuje svaku novu pojavu te ju uklopi u jezični sustav pojedinca i zajednice, stoga se može zaključiti da se „cjelokupna čovjekova djelatnost odražava (...) u jeziku“ (Barić i dr. 1995: 285). Govornici iskazuju svoju jezično-tvorbeni domišljatost koristeći se različitim tvorbenim načinima ili kombinirajući više postojećih tvorbenih načina pri imenovanju novih pojava i stvari koje se pojavljuju u društvu. Osim primarne, denotacijske funkcije koju jezik, pa tako i idiom, ima, govor pojedinca obavlja i ranije spomenutu identifikacijsku funkciju – „obavještavati“ će okolinu o govornikovu društvenom položaju, statusu, podrijetlu, spolu i dobi (Meshtrie i dr. 2009: 5–6). Gradski će govor otkrivati okolini govornikovu pripadnost određenoj urbanoj sredini. Osim osebujnog leksičkog sloja koji je najlakše uočljiva posebnost svakoga gradskoga govora, specifični inovativni tvorbeni načini također odaju pripadnost određenoj urbanoj sredini. U osječkom govoru raznolikost tvorbenih načina razvidna je u alternativnom imenovanju otvorenih i zatvorenih prostora grada Osijeka. Utvrđeno je da su najplodniji tvorbeni postupci u toj leksičkoj kategoriji sufiksacija, skraćivanje i semantička tvorba.

5.1.1. Sufiksna tvorba

Kao najplodniji tvorbeni način hrvatskoga jezika (Barić i dr. 1995: 294) sufiksna tvorba očekivano je vrlo plodna i u tvorbi leksičkih jedinica osječkoga gradskoga govora. Preimenovanje otvorenih i zatvorenih gradskih prostora grada Osijeka najčešće se vrši dodavanjem sufikasa:

-ika: Rekreativni centar Copacabana > *Kopika*, Donji grad > *Donjika*, Gornji grad > *Gornjika*, Ulica J. J. Strossmayera > *Štrosika*, Naselje Ljudevita Posavskog > Žuto naselje > *Žutika*, Ulica kralja Petra Svačića > *Svačika*, *Fedika* (nekadašnja Ulica Feđe Milića), Ulica Ivana Gundulića > *Gundika*, Ulica Otokara Keršovanija > *Keršika*, Promenada > *Promika*, Vukovarska ulica > *Vukika*, Naselje Vladimira Nazora > *Demika* (nekadašnje Naselje Džemala

Bijedića), Srednjoškolsko igralište > *Srednjika*, OŠ Franje Krežme (nekadašnja OŠ „Braća Ribar“) > *Braćika*

-ica: OŠ „Grigor Vitez“ > *Grigorica*, Tehnička škola i prirodoslovna gimnazija Ruđera Boškovića > *Ruđerica*, Poljoprivredna i veterinarska škola > *Poljošica* (dodani su sufiksi *-oš* i *-ica*)

-a: Naselje Vladimira Nazora (nekada Džemala Bijedića) > *Dema*, Ulica J. J. Strossmayera > *Štrosa*, Vijenac Augusta Cesarca, OŠ Vladimira Becića (nekadašnje Naselje/OŠ Moše Pijade), > *Moša*

-ba: Sjenjak > *Sjenba/Sjemba/Sjembara* (*-ba+-ra*), Zrinjevac > *Zrimba*, gimnazija > *gimba* (prvo je došlo do skraćivanja polazne riječi, a zatim je dodan sufiks)

-ka: OŠ „Grigor Vitez“ > *Grigorka*, OŠ „Tin Ujević“ > *Tinka*, OŠ Ivana Filipovića > *Filipovička*

-ja: Ulica Ivana Gundulića > *Gundža*, Graditeljsko-geodetska škola > *Grača*

-ovac: Jug 2 > *Jugovac*

S obzirom na to da rezultira kraćim leksemima u odnosu na službene nazive, sufiksalna je tvorba u preimenovanju otvorenih i zatvorenih gradskih prostora u osječkom gradskom govoru većinom u službi jezične ekonomije jer se „zbog sve užurbanijega tempa života jezični izraz, posebice u svakodnevnoj uporabi, nastoji svesti na što je moguće manju mjeru“ (Muhvić-Dimanovski 2001: 193). Iz tog je razloga potpuno opravdan opisani tvorbeni način unutar prethodno analizirane leksičke kategorije zbog velike čestotnosti uporabe navedenih leksema u svakodnevnom osječkom gradskom govoru.

5.1.2. Skraćivanje

Iz istoga razloga iz kojega je sufiksalna tvorba vrlo plodna u preimenovanju otvorenih i zatvorenih gradskih prostora – jezične ekonomije – u istraživanju je zabilježen velik broj leksema nastao skraćivanjem. Većina leksema nastalih skraćivanjem unutar ove leksičke kategorije pripadaju složenim skraćenicama nastalim prema uzorku početnih slova³: *DGO* < Donji grad Osijek, *VIČ* < Vijenac Ivana Česmičkog, *ZP* < Zeleno polje, *IGK* < Ulica Ivana Gorana Kovačića, *VIM/VBK* < Vijenac Ivana Meštrovića (*VBK* prema nekadašnjem nazivu Vijenac Borisa Kidriča), *VNO* < Vatrogasno naselje Osijek, *GG* < Gornji grad, *VPG* < Vijenac Petrove gore, *PNV* < Višnjevac (od 'Prigradsko naselje Višnjevac'), *Emša* < Elektrotehnička i

---

³ Složenim skraćenicama (abrevijaturama) smatraju se riječi nastale na osnovi nekoliko riječi ujedinjavanjem njihovih dijelova, a uzorak početnih slova u tom tvorbenom načinu podrazumijeva tvorenje skraćenice od početnih slova riječi od kojih skraćenica nastaje (Barić i dr. 1995: 299).

prometna škola (nekadašnji **Elektrometalski školski centar**; skraćenici EMŠ dodan je sufiks -a), *IKG* < **Isusovačka klasična gimnazija**.

Zabilježena su dva leksema u kojima je došlo do skraćivanja, no to skraćivanje ne prati nijedan prepoznati i opisani uzorak jezičnoga skraćivanja: *RTF* < Retfala, *SNK* < Sjenjak. Navedene su pojavnice nastale slaganjem triju suglasnika iz službenoga naziva gradskih četvrti. Mikić Čolić (2018: 244) takav tvorbeni uzorak naziva *suglasničkim*.

Zabilježena je jedna pojavnica *Štros* < Ulica J. J. Strossmayera koja je nastala rezanjem (engl. *clipping*) o kojemu će više riječi biti u poglavlju o utjecaju stranih jezika na osječki gradski govor.

Do novih pojavnica za postojeće službene nazive gradskih prostora ponekad dolazi i izostavljanjem jedne od riječi u višerječnim izrazima: *Avenija* < Europska avenija. Razlog izostavljanja jednoga elementa u tom primjeru vjerojatno leži u činjenici da je navedena ulica jedina u Osijeku koja u svom nazivu nosi riječ 'avenija' te je jednako tako jedna od najreprezentativnijih ulica u gradu zbog impozantnih secesijskih pročelja zgrada koja ju krasi. Za I. gimnaziju zabilježen je skraćeni oblik *opća* prema usmjerenju škole koja je inače opća gimnazija u odnosu na ostale gimnazije u gradu koje su matematička, jezična i klasična.

5.1.3. Semantička tvorba

Osim formalnih tvorbenih načina u preimenovanju otvorenih i zatvorenih gradskih prostora u osječkom gradskom govoru zabilježeno je nekoliko pojavnica nastalih semantičkom tvorbom. Semantičku tvorbu karakterizira prijenos značenja pri kojemu se „ne povećava broj označilaca, nego samo broj značenja“ (Barić i dr. 1995: 53). S obzirom na to da je ranije utvrđeno da preimenovanje gradskih prostora osim funkcionalne nosi i emotivnu komponentu za govornike, semantička je tvorba prikladan način izražavanja stavova govornika prema imenovanom gradskom prostoru. Kuna i Mikić Čolić (2017: 83) navode da je semantička tvorba unutar gradskih govora „veoma plodan način i ima značajnu ulogu u stvaranju identiteta i odvajanja od drugih sociolekata“.

Metonimija i metafora ističu se kao najčešći procesi unutar semantičke tvorbe. Metonimija podrazumijeva prenošenje značenja temeljenog na odnosu 'dio za cjelinu' (Brdar 2007: 8) dok se metafora gradi na osnovi zajedničke značajke dviju stvari, osoba ili pojava, ali uz izostavljanje same usporedne riječi. Metonimijski su procesi prepoznati u alternativnom imenovanju osječkog Trga slobode > *Šetač*, *kod Šetača* kojim se čitav prostor identificira prema skulpturi književnika Augusta Cesarca kolokvijalno nazvanoj *Šetačem*. Za isti se trg pojavljuje

i izraz *kod Supera* koji se odnosi na trgovački centar naziva Super smješten na istoj lokaciji. Isti je tijekom procesa imenovanja prisutan i u izrazu *kod Starčevića* koji se odnosi na glavni osječki trg Trg Ante Starčevića, a koji krase skulptura istoimenog političara često nazivanog *ocem Domovine*. Za isti je trg zabilježen i pojednostavnjeni izraz *Glavni trg* kojim se naglašava njegova važnost u gradu. U prikupljenim materijalima zabilježena je pojava *Tramvajska* koja označava Europsku aveniju. U tom je primjeru metonimijski proces utemeljen na činjenici da Europskom avenijom prolaze sve glavne tramvajske linije u gradu koje vode do glavnoga trga. Analogijom s lokacijom na kojoj je smješten Most Franje Tuđmana u gradskom se osječkom govoru još naziva i *Dravski most*.

U prikupljenom materijalu zabilježeno je nekoliko leksema nastalih proširivanjem, odnosno sužavanjem značenja službenih naziva gradskih prostora. Takva promjena značenja „podrazumijeva percepciju sličnosti između referenata“ (Kuna, Mikić Čolić 2017: 88). Sužavanje značenja primijenjeno je u primjerima *Jug < Jug 2*, *Trg < Trg Ante Starčevića*, *DGO metropola*, *DGO republika < Donji grad* i *ZP geto < Zeleno polje*. Potonji je primjer pejorativno obilježen jer se dovodi u vezu s izvorno proširenim značenjem riječi 'geto' koja označava gradsku četvrt u kojoj žive pripadnici neke diskriminirane manjine (*Hrvatska enciklopedija*). Slično je i s leksomom *Selo* koji se odnosi na mjesni odbor Josipovac, a u čijem je slučaju razvidan negativan stav gradskih govornika prema manjoj sredini koju vjerojatno ne smatraju u potpunosti pripadnoj gradu Osijeku. Proširenje značenja primjećuje se u riječi *Centar* kojom se označava cijela četvrt Gornji grad i u primjeru *LA < Brijesće*. Kod preimenovanja škola pojavljuju se dva takva primjera: *zatvor* kojim se imenuje bilo koja škola i *jeza* kojom se imenuje II. gimnazija. Osječka II. gimnazija jezična je gimnazija, stoga je leksom *jeza* nastao skraćivanjem i dodavanjem sufiksa: *jez(ična) + -a*. Dakle, osim skraćivanja došlo je i do semantičke neologizacije (proširivanja značenja) pa se u riječi, kao i u leksomu *zatvor*, očituje stav govornika prema školi.

5.1.4. Uporaba prijašnjih službenih naziva

Budući da svaka promjena u društveno-političkom životu zajednice biva popraćena pozitivnim ili negativnim reakcijama članova te zajednice koji na promjenu nemaju prevelikog utjecaja, isto se događa i u kolektivu koji čini stanovništvo neke gradske sredine. Građani kao stanovnici te sredine često pružaju otpor promjenama da bi iskazali pravo koje polažu na vlastitu životnu okolinu. Takva se svijest odražava i na jezik, odnosno idiom grada. Često se lome koplja oko imenovanja ulica i dijelova grada jer je „imenovanje ulica i trgova u

nadležnosti lokalne samouprave, [dakle,] neizbježna je i politička motiviranost toga postupka. Slijedom toga, ulice su i trgovi često preimenovani s namjerom jačanja političkog utjecaja, nacionalne svijesti i međuljudskog zajedništva“ (Majetić, Glušac 2019: 45). Budući da se stanovnici grada često ne slažu s takvim odlukama i motivima koji stoje iza njih, oni svoj otpor iskazuju korištenjem prijašnjih službenih naziva dijelova grada i škola: *VBK* < Vijećnica Ivana Meštrovića (nekadašnji Vijećnik Borisa Kidriča), *Dema*, *Demika* < Naselje Vladimira Nazora (nekadašnje Naselje Džemala Bijedića), *Feda*, *Fedika* < Ulica kralja Petra Svačića (nekadašnja Ulica Feđe Milića), *Moša* < Vijećnica Augusta Cesarca, OŠ Vladimira Becića (nekadašnje Naselje/OŠ Moše Pijade), *Braćika* < OŠ Franje Krežme (nekadašnja OŠ „Braća Ribar“).

Neki su se neslužbeni nazivi među govornicima uvriježili zbog određenih obilježja koja vežu uz te dijelove grada pa je tako *Žuto naselje* (službeno Naselje Ljudevita Posavskog) prepoznatljivo po opeci od koje su nazidane tamošnje stambene zgrade (Kuna, Mikić Čolić 2016: 144). Zabilježeni su i leksemi *Bosutsko naselje* < Industrijska četvrt i *Proka* < Vijećnica Gorana Zobundžije čija tvorbena motiviranost nije u potpunosti jasna.

6. Tvorbena analiza ostalih ispitanih leksičkih kategorija

Gradski govori, slično kao i žargon općenito, najveću jezičnu kreativnost i odstupanje od standarda pokazuju svojim leksičkim slojem. Budući da su načini preimenovanja konkretnih gradskih prostora u ovome slučaju specifični isključivo za osječki gradski govor, unutar rada izdvojeni su u posebno poglavlje. Ostatak prikupljenog leksika analizirat će se u odnosu na žargon u cjelini.

U skladu s ranije spomenutom tezom da se bilo koji žargonski govor odlikuje velikom kreativnošću govornika na tvorbenoj i leksičkoj razini, u prikupljenom materijalu iz osječkog gradskog govora vidljiva je slojevitost i složenost na navedenim razinama. Od formalnih tvorbenih načina pojavljuju se sufiksna tvorba, skraćivanje i čisto slaganje. Semantička tvorba vrlo je plodna u osječkom gradskom govoru, a zabilježeni su primjeri proširivanja i sužavanja značenja, metafore, metonimije, eufemizacije i eponimizacije. Neki leksemi u osječkom gradskom govoru nastali su kao rezultat jezičnog ludizma te premetanja slova i slogova (obilježje urbanog žargona općenito). U korpusu su zabilježeni primjeri koji su tvorbeno pod utjecajem stranih jezika, no, s obzirom na to da ima i dosta jezičnog posuđivanja, ti će se primjeri obrađivati u posebnom poglavlju pod nazivom „Utjecaj stranih jezika na osječki gradski govor“.

6.1. Sufiksna tvorba

Kao i kod imenovanja otvorenih i zatvorenih gradskih prostora, i u drugim se leksičkim kategorijama pojavljuju već navedeni sufiksi. Tako se u sufiksnoj tvorbi osječkoga gradskog govora mogu pronaći sljedeći sufiksi:

-ika/-ike: *bracika* ('brat'), *trambika* ('tramvaj'), *tedika* ('jakna'), *sunčike* ('sunčane naočale')

-ić: *kafić* ('caffe bar'), *mekić* ('McDonald's'), *klubić* ('noćni klub'), *sekić* ('sestra'; -ić je inačica sufiksa -ić), *dečkić* ('dečko'), *trambić* (od *trambika* u značenju 'tramvaj'), *autić* ('auto'), *minić* ('mini suknja') – svi su navedeni primjeri, osim leksema *kafić* i *minić*, deminutivi nastali dodavanjem sufiksa -ić osnovi riječi

-(ov)ac: *bauštelac*, *manualac*, *građevinac* ('građevinski radnik'), *unikomovac*, *komunalac* ('komunalni radnik'), *gppovac* ('kontrolor u gradskom prijevozu'), *mršavac*, *štrkljavac* ('mršava osoba'), *čupavac* ('kosa')

-ica/-ice: *bomberica, koledžica, pernatica* ('jakna'), *zgodnica* ('zgodna djevojka'), *mršavica* ('mršava djevojka'), *debelica, buhtlica* ('pretiła osoba'), *cugica* ('konzumacija alkohola'), *farmerice* ('hlače'), *bakica* ('baka')

-ke/-ka: *tenke* ('tenisice'), *vijetnamka, spitka* ('jakna'), *trapke* ('traperice')

-oš: *slamboš* ('sladoled'; pokraćenoj osnovi *sla-* dodani su glasovi *m* i *b* prije samog dodavanja sufiksa *-oš*), *moboš* ('mobilni telefon'), *poljošica* ('Poljoprivredna škola')

-uša: *likuša* ('djevojka'), *glavuša* ('glava')

-đa: *trenđa* ('trenirka'), *trandža* ('tramvaj'; *m* je prešlo u *n* vjerojatno zbog olakšanog izgovora)

U primjerima *zgodnica* i *mršavica* sufiks *-ica* dodaje se osnovi da bi se stvorio odgovarajući oblik za žensku osobu koja nosi određeno svojstvo te se analogijom s tvorbom mocijskih parova sufiksom *-ica* tvori u standardnom jeziku nepostojeći oblik koji označava žensku osobu koja je zgodna, odnosno koja je mršava.

Sufiks *-ica* dodan je i imenici *buhtla* i pridjevu *debeo* da bi nastali leksemi koji označavaju pretiłu osobu – *buhtlica* i *debelica*. U tvorbi navedenih leksema može se uočiti prisutnost eufemizacije – komunikacijske strategije koja „podrazumijeva sve vrste izbjegavanja mogućih nesporazuma, sukoba i nelagode pomoću jezika“ (Kuna 2007: 98), odnosno takvim se leksemima pokušava ublažiti neugodna asocijacija ili nepoželjno obilježje koje određena osoba nosi, a u navedenom se slučaju to odnosi na tjelesno obilježje pretilosti. Slično je i s leksemom *cugica* gdje se stvaranjem umanjjenice želi eufemistično izraziti ozbiljnost i potencijalna opasnost pretjeranog konzumiranja alkohola.

Leksem *bakica* primjer je hipokoristične imenice kojom se „izriče ljubav, nježnost, pažnja prema onome što je imenovano osnovnom riječju“ (Barić i dr. 1995: 329).

Sufiks *-uša* u leksemu *glavuša* odaje pejorativno značenje prema onome što je imenovano osnovnom riječju.

Neki od leksema navedenih prethodno unutar sufiksalne tvorbe prije same sufiksacije prošli su druge vrste promjena, npr. eponimizaciju, semantičku tvorbu i skraćivanje pa će detaljnije biti analizirani u sljedećim poglavljima i na tim razinama.

6.2. Čisto slaganje

Čistim slaganjem ili složeno-nesufiksalsnom tvorbom naziva se vrsta slaganja u kojemu je drugi dio složenice samostalna riječ, tj. osnova bez nadodanog sufiksa (Barić i dr. 1995: 298). Elementi takve složenice nisu uvijek „prave“, samostalne riječi. Na prvom ili drugom mjestu u

složenici može se naći vezani leksički morfem – tvorbena osnova koja dolazi samo u složenici te ne modificira značenje riječi (funkcija prefikasa i sufikasa), nego ga konkretizira ako je na početku riječi, odnosno temeljna je riječ tvorenice ako je na kraju riječi. Prema mjestu u tvorenici vezani se leksički morfemi dijele na prefiksoide i sufiksoide, npr. *auto-*, *foto-*, *bio-*, *-filija*, *-manija* (Barić i dr. 1995: 289–290).

U prikupljenom korpusu zabilježen je jedan primjer nastao tom tvorbom, a nastala se riječ pojavljuje i u obliku za ženski rod: *fotomali*, *fotomala* > 'zgodan mladić', 'zgodna djevojka'. Leksem je nastao slaganjem prefiksoida *foto-* i imenice *mali*, odnosno *mala*. Na prvi pogled može izgledati nelogično što je *mali/mala* određeno kao imenica, no treba naglasiti da su navedeni leksemi česti u žargonskim govorima gdje se upotrebljavaju kao imenice u značenju 'mladić'/'djevojka', a nastale su specifičnim tvorbenim načinom koji se zove *preobrazba*. Preobrazba (mutacija, konverzija, transfiguracija) određuje se kao „postanak nove riječi prijelazom iz jedne vrste riječi u drugu bez posebnoga dodavanja tvorbenih elemenata“ (Barić i dr. 1995: 51). Dakle, može se zaključiti da su imenice *mali/mala* nastale preobrazbom od pridjeva. Prefiksoid *foto-* navedenim je imenicama pridodan da bi im konkretizirao značenje koje onda izgleda ovako: 'mladić koji je prikladan za fotografiranje'/'djevojka koja je prikladna za fotografiranje'. Oba značenja sugeriraju ugodnu vanjštinu opisanih osoba pa se zato značenje prefiksoida metaforički pridodaje imenici koju određuje što rezultira značenjem 'zgodan mladić'/'zgodna djevojka'.

6.3. Skraćivanje

Za razliku od preimenovanja gradskih prostora u kojemu je mnoštvo primjera nastalo skraćivanjem po uzorku početnih slova, u ostalim analiziranim leksičkim kategorijama češće je izostavljanje riječi ili glasova iz osnovne riječi. Kao što je prethodno spomenuto, razlog skraćivanja u gradskom govoru leži u želji za postizanjem što ekonomičnijeg izraza koji će govornicima olakšati i ubrzati komunikaciju ujedno je učinivši neformalnom i spontanom.

U korpusu su zabilježeni primjeri skraćivanja pri kojemu se izostavlja jedna od riječi sadržanih u osnovnom izrazu: *betonsko*, *školsko* ('igralište'), *radnik* ('građevinski radnik'), *žgoljava*, *neuhranjeni* ('mršava osoba'), *krakati* ('visoka osoba'), *ženska* (u značenju 'zgodna ženska osoba').

Primjer *radnik*, osim izostavljanjem riječi *građevinski*, može se smatrati i nastalim u procesu metonimije ako ga se promatra kao uopćeni naziv za bilo koju osobu koja radi, a kojemu je u ovom slučaju pridodano značenje vezano uz specifičnu struku toga radnika.

Žgoljava i *neuhranjeni* osim izostavljanja drugog elementa – riječi *osoba/čovjek* – pokazuju i ekspresivnost karakterističnu za bilo koji žargonski govor. Isto je i s leksemom *krakati* gdje se visina osobe dovodi u vezu s duljinom udova, a koji se metaforično uspoređuju sa žabljim udovima – krakovima – od čega se u konačnici tvori pridjev.

Navedeni primjeri koji po vrsti riječi izvorno pripadaju pridjevima (dakle, svi osim *radnika*) također se mogu smatrati tvorenim prethodno spomenutim procesom preobrazbe ili konverzije. Ukoliko se ti leksemi u svakodnevnoj upotrebi koriste kao samostalne riječi, u potpunosti neovisne o svojim imenicama, može ih se promatrati kao imenice nastale konverzijom od pridjeva.

Zabilježena je i nekolicina leksema nastalih izostavljanjem glasova iz osnovne riječi, no s obzirom na to da je taj tvorbeni način (rezanje ili *clipping*) preuzet iz engleskoga jezika, o tim će se leksemima detaljnije pisati u poglavlju „Utjecaj stranih jezika na osječki gradski govor“.

6.4. Semantička tvorba

Mehanizmi semantičke tvorbe u većini su žargonskih govora najplodniji načini nastajanja novih leksema, odnosno pridavanja novog značenja već postojećim leksemima budući da se semantička tvorba ne ostvaruje promjenama na planu izraza. Govornici na taj način ne opterećuju leksički sustav novim jedinicama, nego već postojeće jedinice obogaćuju na planu sadržaja. Leksik nastao semantičkim procesima pruža mogućnost uvida u svijest društvene skupine koja ga je domislila i koja se njime koristi. Tvorbena kreativnost i domišljatost upućuju na kulturu, stavove i ponašanje te društvene grupe te valja „upozoriti i na ljudski, kreativni, imaginativni faktor u formiranju šatrovačkog leksičkog sastava“ (Sabljak 2001: VII).

Kao uzroci zbog kojih dolazi do semantičkih promjena najčešće se spominju jezični, povijesni i društveni uzroci. Jezični uzroci odnose se na potrebu govornika za mentalnim procesuiranjem izvanjezičnoga svijeta i za komunikacijom o novom mentalnom sadržaju te utjecaj jezičnih struktura, odnosno učestale uporabe određenih jezičnih konstrukcija na oblikovanje novih jezičnih jedinica, leksema, značenja i koncepata. Društveni se uzroci odnose na grupiranje i regrupiranje unutar društva koje rezultira stvaranjem manjih društvenih skupina koje, u skladu s identitetom skupine, na različite načine djeluju na jezik. Povijesni uzroci obuhvaćaju promjene u izvanjezičnom svijetu, promjene običaja, pojave novih predmeta, novih aktivnosti i oblika života što, zbog činjenice da pokušava pratiti te promjene, mijenja i sam jezik (Kuna, Mikić 2012: 44).

Na osnovu prikupljenog materijala može se zaključiti da se i osječki gradski govor uklapa u tvorbene trendove žargonskog sloja jezika jer je najveći broj zabilježenih leksema nastao različitim mehanizmima tog neformalnog tvorbenog načina. U korpusu su uočeni primjeri proširivanja i sužavanja značenja, metaforizacije i metonimizacije, eufemizacije te eponimizacije.

6.4.1. Proširivanje i sužavanje (generalizacija i specijalizacija) značenja

Do proširivanja značenja dolazi kada se postojećem leksemu na osnovi sličnosti ili povezanosti dodaje značenje koje do tada nije imao. Kao što je prethodno navedeno, do takve promjene dolazi kada govornici obogaćuju postojeće lekseme na sadržajnom planu, ne mijenjajući ih na planu izraza, a promjenu temelje na nekoj karakterističnoj sličnosti. Proširivanje i sužavanje značenja usko su vezani uz procese metaforizacije i metonimizacije te se često s njima isprepliću, stoga je važno naglasiti da „proširivanje i sužavanje značenja ne isključuju druge semantičke mehanizme, odnosno metaforu i metonimiju“ (Kuna, Mikić Čolić 2017: 88). Iz tog razloga ponekad je teško odrediti kojem bi semantičkom mehanizmu od navedenih neki leksem više pripadao. Proširivanjem značenja nastali su sljedeći leksemi: *krčma* < 'ugostiteljski objekt' (*krčma* je arhaični izraz koji označava „priprosto ugostiteljsko mjesto u kojem se pije vino i rakija“⁴), *majstor* < 'građevinski radnik', *šef* < 'kontrolor u javnom prijevozu'; *šef, mali* < 'konobar'; *mačo, maneken* < 'zgodan mladić'; *čačkalica, cigara, štap, štapić* < 'mršava osoba'; *tjelesni, fis kultura* < 'tuča, fizički obračun'; *lik, tip* < 'mladić', *namazati se* < 'konzumirati alkohol u pretjeranim količinama'; *frajer* < 'mladić'. U leksemima *čačkalica, cigara, štap* i *štapić* vidljivo je dodavanje novoga značenja na temelju zajedničkog obilježja, odnosno metaforički prenesene sličnosti. U riječima *tjelesni* i *fis kultura* primjećuje se i proces eufemizacije jer se brutalan čin fizičkoga nasilja na temelju zajedničkog obilježja – fizičke aktivnosti tijekom tog čina – uspoređuje s bezopasnom fizičkom aktivnošću korisnom za zdravlje pojedinca. Osim toga, *fis kultura* zastario je leksem koji se zadržao kao rudiment iz SFRJ-a, a u tadašnje vrijeme označavao je školski predmet koji danas zovemo Tjelesna i zdravstvena kultura. Leksem *frajer* izvorno nosi značenje 'onaj koji se pomodno oblači i sl. i nastoji se time istaknuti u svojoj sredini; kicoš', a u ovome je slučaju došlo do proširivanja značenja jer se ta riječ koristi za imenovanje bilo kojega mladića iako on ne posjeduje navedenu osobinu.

---

⁴ Značenje prema *Hrvatskom jezičnom portalu*.

Do sužavanja značenja došlo je u sljedećim riječima: *direktori* < 'profesori, nastavnici', *kontrola* < kontrolor u javnom prijevozu, *osoblje* < konobar. Leksem *direktori* vjerojatno je, kao i *fis kultura*, ostatak iz bivšeg političkog sustava u kojemu se ravnatelje škola nazivalo direktorima pa je taj zastarjeli naziv uz pogrdni prizvuk prenesen na profesore i nastavnike.

Riječ *lega* (koja je dobila i oblik za žensku osobu – *legica*) najpoznatija je leksička specifičnost osječkoga gradskoga govora koja je među stanovnicima grada na Dravi iskorištena na mnoge kreativne načine, pa čak i u osmišljavanju naziva marki proizvoda (npr. *Leg-a-lega*), a Kuna i Mikić Čolić (2017: 89) prikladno ju nazivaju pouzdanim jezičnim indikatorom pripadnosti osječkom govornom i identitetskom krugu. Primarno je leksem *lega* nastao skraćivanjem od riječi latinskoga podrijetla *kolega* koja nosi značenje „drug po učenju ili zanimanju, onaj koji ide s kim u školu, na fakultet ili zajedno radi posao iste struke“ (*Hrvatski jezični portal*). Sekundarno je u osječkom govoru došlo do proširivanja značenja pa se riječ *lega* danas koristi u značenju 'poznanika' ili 'prijatelja', a Pintarić (prema Kuna, Mikić Čolić 2017: 89) navodi da je u uporabi i kao automatizirani pragmem, tj. poštapalica. Riječ *lega* u tolikoj je mjeri postala obilježje osječkoga govora i identiteta da stanovnici drugih hrvatskih gradova Osječane u cjelini nazivaju *legama* (Kolenić 2003: 23), što poprima obilježja etnika.

6.4.2. Metaforizacija i metonimizacija

U procesu formiranja novih riječi metaforizacija i metonimizacija rezultiraju semantičkim neologizmima – riječima nastalim dodavanjem novoga sadržaja već postojećim leksičkim jedinicama – čime „jezik čuva samosvojnost na planu izraza, a značenjski se obogaćuje“ (Kuna, Mikić 2012: 41). Kao što je prethodno spomenuto kada se pisalo o uzrocima takvih promjena u jeziku, važno je naglasiti da one odražavaju trenutačnu svijest i stanje društvene skupine u kojoj nastaju. Dakle, semantički neologizmi mogu dati vrlo dobar uvid u kolektivne stavove i svijest društvene grupe kao što je, na primjer, ona koju čine stanovnici nekoga grada, u ovome slučaju konkretno, grada Osijeka. Semantičkim procesima stvorene riječi dat će uvid u stavove govornika prema određenim pojavama i stvarima koji ne bi bili vidljivi da su takvi kreativni tvorbeni postupci izostavljeni.

Metafora podrazumijeva „razumijevanje jedne domene iskustva pomoću, ponekad znatno, drukčije domene, odnosno preklapanje iz izvorne u ciljnu domenu“ (Kuna, Mikić 2012: 48), a takav se prijenos značenja temelji na nekom zajedničkom svojstvu ili karakteristici uspoređenih elemenata. Osim utjecaja izvanjezične zbilje na jezik, koja je vidljiva u procesima semantičkih promjena, Žic-Fuchs (prema Kuna 2007: 107) navodi da metafore „zbog ukorijenjenosti i

povezanosti s kulturom, svjetonazorom i okolinom oblikuju i naš pogled na svijet“, odnosno opisuje odnos između jezika i izvanjezične zbilje kao uzajamno recipročan.

U materijalu prikupljenom iz osječkog gradskog govora zabilježen je velik broj leksema nastalih metaforizacijom. Prvo će se nabrojati svi takvi primjeri, a potom će se analizirati na temelju koje je sličnosti proveden proces metaforizacije. Primjeri su sljedeći: *livada, doline, pašnjak* ('igralište'); *gajba, stampedo, rupa* ('stan'); *gajba* ('kuća'); *stari/stara* ('otac/majka'); *riba, avion, koka, mačka, bomba, komad* ('zgodna djevojka'); *macan* ('zgodan mladić'); *kondor* ('kontrolor'); *panj, livada, bundeva, konj, šuplja, retard, majmun, idiot, majstor* ('neinteligentna osoba'); *biser* ('inteligentna osoba'); *stalak za infuziju, kostur, tanka, suhi* ('mršava osoba'); *stoka, masna, kanta, bačva* ('pretila osoba'); *bandera, vrba, div, žirafa, jablan, neboder, toranj, dugi* ('visoka osoba'); *minion* ('niska osoba'; 1 pojavnica), *dude, vime, plutače, lubenice, mljekare, air bagovi* ('ženske grudi'); *kanta, gluteus, šupa, gepek* ('stražnjica'); *bundeva, tikva* ('glava'); *griva, slama, čupavac* ('kosa'); *krumpir, kljun, kljuka, surla, njuška, puška* ('nos'); *bataci, batkovi, štapovi* ('noge'); *kanta* ('mobitel'); *zobanje, zobara, čvokanje* ('drogiranje'); *nalijevanje, tenkiranje* ('konzumiranje alkohola'); *dići nos* ('naljutiti se'); *štemanje* ('tuča').

U leksemima *livada, doline* i *pašnjak* vidljivo je referiranje na otvorene travnate prostore na kojima se najčešće igraju djeca u ruralnim područjima s obzirom na to da su takvi prostori bogati netaknutom prirodom za razliku od gradova. U nedostatku zelenih površina mladi Osječani svoja betonska igrališta ironično nazivaju navedenim nazivima.

Gajba signalizira skučenost zatvorenoga prostora koji ograničava slobodu njegovih stanovnika, a što je vrlo često, nažalost, slučaj sa stanovnicima zgrada u gradovima, stoga je veza između toga izraza i riječi *stan* i *kuća* razvidna. *Rupa* također ima pejorativno značenje jer najčešće označava „bijedno, jadno sklonište ili prostor“ (*Hrvatski jezični portal*). Motiviranost za nastanak leksema *stampedo* nije potpuno jasna pa se obrazloženje eventualno može dovesti u vezu s definicijom te riječi: „opća panika i bježanje velikog mnoštva ljudi, ob. bježanje iz zatvorenih prostora: dvorana, stadiona i sl.“ (*Hrvatski jezični portal*), odnosno njezinim drugim dijelom koji se, kao i *gajba*, vezuje uz zatvoreni prostor, stoga je to jedina tanka nit koja veže taj leksem i *stan* kao leksem koji je njime preimenovan.

Riječi *stari* i *stara* određene su razlikom u godinama između govornika koji je potomak i koji nadijeva to „ime“ svojim roditelja i samih roditelja. Treba istaknuti da je primijećeno da korištenje navedenih leksema ne ovisi o dobi govornika, odnosno ne gubi se iz govora kako govornik (potomak) stari, nego se jednako zadržava. Još se može napomenuti da su leksemi *stari* i *stara* osim procesom metaforizacije nastali i izostavljanjem jednog elementa u izrazu koji bi u tom slučaju bio *čovjek* i *žena* (*stari čovjek, stara žena*).

U imenovanju 'zgodne djevojke', odnosno 'zgodnog mladića' najčešće se pojavljuju riječi koje označavaju životinje: *riba, mačka, koka, macan*. Ne može se govoriti o zajedničkom obilježju u prenesenom značenju, ali eventualna motiviranost i veza među pojmovima može se pronaći u promatranju djevojke/mladića kao plijena u ljubavnoj igri zavođenja, a što se onda može dovesti u vezu sa „životinjskim“ pojmovima kojima ih se naziva. Zgodnu se djevojku još naziva *avionom, bombom* i *komadom*. Korištenje riječi *avion* može se povezati s obilježjem veličanstvenosti tog prijevoznog sredstva, a koje govornik pripisuje ženskoj osobi koju tako imenuje. Slično je i s pojmom *bomba* kojim govornik iskazuje djelovanje koje opisana osoba ima na njega. Leksem *komad* dovodi se u vezu s hranom i u istom je značenju široko korišten u žargonima općenito.

Kondor se vezuje uz značenje 'kontrolor' zbog karakterističnog grabežljivog ponašanja, no Kuna i Mikić Čolić (2017: 87) još navode zanimljivu opasku da bi se motivacija za preimenovanje mogla tražiti i u zajedničkim početnim fonemima obiju riječi: ***kondor***, ***kontrolor***.

Leksemi *panj, livada, bundeva, šuplja*, kojima se imenuje neinteligentna osoba jasno su motivirani praznoglavošću ('šuplja glava'), tj. nedostatkom britkosti uma imenovanoga subjekta. U pojmovima *konj* i *majmun* ta se obilježja vežu uz navedene životinje. U leksemima *retard* i *idiot* izražena je dodatna razina uvrede prema subjektu zbog činjenice da retardacija kao osnovna riječ u svome medicinskom značenju označava zaostajanje u razvoju, tj. mentalnu, duševnu zaostalost (*Hrvatski jezični portal*), a u prošlosti se osobe s takvim zaostatkom u razvoju nazivalo *idiotima*. Potonji je termin izbačen iz uporabe zbog nekorektnosti i pejorativnog prizvuka. Značenje riječi *majstor*, koja inače označava osobu visoko kompetentnu za nekakav fizički rad, u takvoj je uporabi ironizirano.

Riječ *biser* metaforično i ironično (u odnosu na svoje primarno metaforično značenje) označava 'inteligentnu osobu'. Jedno od prenesenih značenja koje *biser* nosi jest 'nešto što se pamti kao jednom izrečena glupost' (*Hrvatski jezični portal*), stoga je uporaba te riječi u značenju u kojemu je ovdje zabilježena ironizirana u odnosu na svoje primarno preneseno značenje.

Svi prikupljeni leksemi kojima se preimenuje 'mršava osoba' i 'visoka osoba' jasno su motivirani sličnošću s navedenim fizičkim karakteristikama, a nose i dozu humorističnosti za koju Weintraub (prema Skelin Horvat 2009: 55) kaže da ih „čini prihvatljivima mnogima i ako se neka riječ ili izraz ustali velika je mogućnost da će ostati u upotrebi kroz duže vrijeme i možda prijeći u kolokvijalni jezik“.

Isto je i s leksemima kojima se imenuje, tj. preimenuje 'pretilu osobu', s tim da valja naglasiti kako oni sadrže i element pejorativnosti koji iskazuje stav govornika prema tom fizičkom obilježju.

Riječi kojima se preimenuju ženske grudi temelje se na fizičkoj sličnosti (*dude, lubenice, plutače*) ili funkciji prehranjivanja novorođenčeta (*vime, mljekare*). Izraz *air bagovi* zabilježen je samo jednom pa ga se stoga ne može smatrati uobičajenim u osječkom leksiku.

Riječi *kanta, šupa* i *gepek* kojima se imenuje stražnjica sugeriraju smještaj tog dijela tijela u donjem stražnjem predjelu čovjekova tijela. Leksemom *gluteus* govornik pokušava imitiranom stručnošću na medicinskom polju dodati svome izrazu dozu humora.

Riječi *bundeva* i *tikva* kojima se imenuje glava signaliziraju sličnost oblikom kao i šupljinu u kojoj je smješten mozak, a čije se prisustvo ovim ekspresivnim izrazima na humorističan način osporava.

U leksemima kojima se preimenuju 'kosa', 'nos' i 'noge' vidljivo je da se često u razgovorni jezik prenosi nazivlje koje se inače koristi za imenovanje životinjskih dijelova tijela (*griva, njuška, surla, kljun, bataci, batkovi*).

Navedeni leksemi kojima se označava drogiranje – *zobanje, zobara* i *čvokanje* – zbog sličnosti s aktivnostima primarno imenovanim tim riječima (*zobati* – „jesti zrno po zrno“ (*Hrvatski jezični portal*)) sugeriraju uzimanje droge u obliku tableta. U sljedećim će se poglavljima analizirati ostali leksemi kojima se preimenuje 'drogiranje', a s obzirom na njihovu brojnost, može se zaključiti da se u društvu ta i druge po zdravlje opasne aktivnosti označavaju mnoštvom izraza koji detaljno nijansiraju značenjske razlike među načinima uzimanja droge.

Od riječi kojima se preimenuje 'konzumacija alkohola' zanimljivo je primijetiti da se riječ *tenkiranje* uvodi u metaforički proces na osnovu sličnosti s točenjem goriva u automobil.

Izraz *dići nos* kojim se označava glagol 'naljutiti se', osim rezultatom metaforizacije na osnovi sličnosti, može se smatrati i nekom vrstom frazema.

Kao posebna kategorija unutar metaforičnog izražavanja ističu se izrazi nastali skraćivanjem frazema: *kliker* ('inteligentna osoba'; od *imati kliker*⁵), *šumska jagoda, čevap, metar* i *žilet* ('niska osoba'; od *biti visok metar* i *žilet/šumsku jagodu/čevap*⁶).

Metonimija koja podrazumijeva „uporabu drugog izraza koji je značenjski povezan s prvim na temelju različitih odnosa zavisnosti i koji dijele bliske veze: 'uzrok za posljedicu'; 'dio za cjelinu'; 'cjelina za dio'; 'posuda za sadržaj'; 'apstraktno za konkretno'; način radnje za radnju' i

---

⁵ Prema *Hrvatskom jezičnom portalu* značenje je „biti bistar, brzo shvaćati, brzo reagirati“.

⁶ Izraz se koristi pri opisivanju osobe koja je ispodprosječne visine.

sl.“ (Kuna 2007: 109) široko je prisutna u tvorbi novih leksičkih jedinica unutar osječkog gradskog govora. Kao i metafora, omogućava govornicima izražavanje ekspresivnosti koju ne mogu ostvariti korištenjem standardnih naziva za određene stvari i pojave. Kao i kod metafore, prvo će se navesti svi primjeri u kojima je primijećena metonimizacija, a potom će se tumačiti veze između „izvornog“ leksema kojim se stvar ili pojava imenuje i onog neformalnog osmišljenog u razgovornom stilu govornika.

Metonimizacija je djelovala pri nastanku sljedećih alternativnih naziva: *klopa*, *kofi* ('ugostiteljski objekt'); *zidar* ('građevinski radnik'); *osoblje* ('konobar'); *racija*, *plavac* ('policajac'); *anoreksija* ('mršava osoba'); *krakonja*, *krakati*, *krakara* ('visoka osoba'); *patuljak* ('niska osoba'); *lubanja* ('glava'); *vlasništvo* ('kosa'); *gledanje crtića* ('drogiranje'); *bančenje* ('konzumacija alkohola'); *gaženje* ('tuča, fizički obračun').

Riječi *klopa* i *kofi* koriste se za ugostiteljski objekt (vjerojatno restoran i kafić) tako da se od svega što taj objekt pruža u smislu usluga fokusira samo na jednu njegovu funkciju – posluživanje hrane i kave. Također treba naglasiti da je naziv *kofi* riječ preuzeta iz engleskoga jezika pa će se stoga detaljnije obrađivati u poglavlju u kojemu će se pisati o utjecaju stranih jezika na osječki gradski govor.

Leksem *zidar*, koji izvorno označava radnika koji obavlja samo jedan, specifični posao u okviru mnogih drugih građevinskih radova, u takvoj se uporabi odnosi na građevinskog radnika općenito.

Slično se tako za jednog djelatnika unutar ugostiteljske struke – *konobara* – koristi naziv za čitav kolektiv – *osoblje*, a za 'policajca' se koristi naziv za specifičnu policijsku akciju kojom se najčešće traži neku osobu ili se nastoji suzbiti zloraba ilegalnih supstanci – *racija*. Za istog se referenta još koristi i naziv *plavac*, nastao prema karakterističnoj plavoj boji njegove službene uniforme. Od ostalih naziva za istog službenika pojavljuju se još i: *papan*, *cajkan*, *pajkan*, *cipelić*, *drot*, *murja/murija*, *murjak*, *milicajac*, *pandur* i *pandurija*.

Anoreksija kao jedan od razloga mršavosti koristi se kao naziv za bilo koju mršavu osobu (patila ona od anoreksije ili ne), a sličnom se analogijom svaku nisku osobu naziva *patuljkom*, iako je patuljak osoba čiji je ekstremno niski rast uvjetovan složenim biološkim čimbenicima.

Zanimljiva je analogija kojom je motiviran nastanak leksema *krakati*, *krakonja* i *krakara*, a koji služe za imenovanje visoke osobe. Ekstremna visina osobe svodi se na duljinu njezinih udova koje se zatim, prema usporedbi sa životinjskim udovima, konkretno žabljim udovima, naziva *krakovima* te nazivi nastaju dodavanjem sufikasa osnovi te riječi.

Riječima *lubanja* i *vlasište* prema odnosu „dio za cjelinu“ kolokvijalno se označavaju glava, odnosno kosa. Treba naglasiti da su navedeni pojmovi u istraživanju zabilježeni samo jednom pa ih se ne može smatrati dijelom leksika proširenog među svim osječkim govornicima.

Gledanje crtica koristi se kao jedan od alternativnih naziva za drogiranje, a motivacija toga izraza leži u vezi s jednom od posljedica uzimanja droge – doživljavanjem halucinacija – koje se često opisuju živopisnim bojama i oblicima. Ta je karakteristika crtanim filmovima i halucinacijama donekle zajednička, stoga se jedan od „doživljaja“ potaknutih korištenjem psihodeličnih sredstava uzima za imenovanje cjelokupne aktivnosti. Dakako da korištenje navedenoga izraza u prenesenom značenju uvelike ovisi o kontekstu u kojemu se koristi, ali i o sugovornikovu poznavanju toga kolokvijalnoga izraza.

U riječi *gaženje* također je samo jedan dio, odnosno način tuče preuzet za imenovanje čitave pojave bez obzira na to koje načine fizičkoga obračuna sudionici koriste.

Leksemu *bančenje* „oduzeti“ su drugi aspekti primarnoga značenja koje glasi 'rasipati novac provodeći vrijeme u raspojasanom društvu, u pijančenju' (*Hrvatski jezični portal*) te je svedeno samo na 'konzumaciju alkohola'.

6.4.3. Eufemizacija

Izrazi u jeziku kojima se nastoji ublažiti ozbiljnost imenovane pojave ili stvari, odnosno izbjeći neugodnu ili nepoželjnu asocijaciju nazivaju se eufemizmi. Treba naglasiti da su eufemizmi često upotrebljavana pjesnička figura jer pružaju autoru mogućnost nijansiranja osjećaja koje opisom neke pojave želi izazvati kod čitatelja (npr. eufemistični izrazi za 'smrt', 'umiranje' – *otići, usnuti, napustiti ovaj svijet*). Kuna (2007: 95–96) eufemizme određuje kao one jezične oblike, riječi i fraze za kojima se poseže u komunikaciji kada valja zamijeniti nepoželjne i situaciji neprimjerene i neodgovarajuće riječi koje izravno upućuju na referenta te imaju konvencionalno neugodne asocijacije, a dalje navodi da eufemizmi mogu biti znak jezične elegancije, političke korektnosti, poštivanja prava na razlike, verbalne higijene, ali i sredstvo ideološke manipulacije: iskrivljavanja, krivotvorenja ili prikrivanja stvarnosti, tj. istine.

U prikupljenom materijalu iz osječkoga gradskoga govora primijećeno je da je uzrok eufemizacije kao tvorbenog mehanizma najčešće želja za ublažavanjem ozbiljnosti i opasnosti koju nose određene nepoželjne ljudske aktivnosti: *šmrkanje, drobljenje, droksanje, čupkanje, oduzimanje, dimljenje, bockanje* ('drogiranje'); *zagrijavanje, druženje, cugica* ('konzumacija alkohola'); *jedan na jedan, na solo* ('tuča').

Još jedan od razloga za tvorbu eufemizama u osječkom je gradskom govoru pokušaj izbjegavanja izravnog opisivanja osoba nekim nepoželjnim karakteristikama: *bucka*, *debeljuco*, *bombončić*, *jaki*, *mrvica* (ovaj je leksem obilježen ironijom), *buhtrica*, *fetina* ('pretila osoba'); *tanka* ('mršava osoba'), odnosno imenovanje dijelova tijela koje govornici smatraju delikatnom temom, a s ciljem izbjegavanja vulgarizama: *sisice*, *prsa* ('ženske grudi'), *pozadina* ('stražnjica').

6.4.4. Eponimizacija

Vlastito ime predmet je proučavanja jezikoslovne discipline pod nazivom onomastika ili imenoslovlje. Budući da se u ovome radu ne govori o imenu kao takvom, jasno je da će ovo poglavlje posredno biti vezano za tu specifičnu leksičku kategoriju. U stvaranju novoga leksika govornici se služe različitim vrstama izvora za „proizvodnju“ novih riječi. Jedan od tih izvora su i vlastita imena koja prelaze u opće imenice procesom koji se naziva eponimizacija, deonimizacija ili apelativizacija (Domorad, Mikić Čolić 2019: 96). U osječkom se gradskom govoru pojavljuju eponimi nastali od imena osoba, medijskih pojava, poznatih marki proizvoda itd.

U prikupljenom korpusu zabilježena je pojava leksema *levisice* u značenju 'hlače'. Leksem je nastao od naziva poznate američke tekstilne tvrtke *Levi's*. Tvrtka se proslavila proizvodnjom kulturnih modela hlača od traperera koje su zbog široke popularnosti postale sinonim za traperice općenito. Riječ *levisice* nastala je sufiksalsnom tvorbom dodavanjem sufiksa *-ice* koji nosi značenje *pluralia tantum* budući da se ovdje konkretno radi o hlačama. Nadalje, ime poznate njemačke tvornice sportske obuće *Adidas* iskorišteno je za nastanak eponima *adidaske* u hrvatskom jeziku. Zbog popularnosti i proširenosti sportskih modela tenisica tvrtke *Adidas* ime se počelo koristiti kao sinonim za sportsku obuću. Osnovi riječi dodan je sufiks *-ke* kojim se signalizira množina. Sljedeći primjeri koji su nastali eponimizacijom su riječi *twiggy*, *ajnstajjn*, *oliva* i *golijat*. Svi leksemi izvorno su vlastita imena osoba. Riječ *twiggy* koristi se u značenju 'mršava osoba', a nastala je od nadimka pjevačice Twiggy koja je vrhunac slave doživjela krajem 60-ih i početkom 70-ih godina prošloga stoljeća. Pjevačicu je karakterizirala krhka, dječjačka građa te se stoga njezino ime uvriježilo kao naziv za osobu mršave tjelesne građe. Prezime jednog od najpoznatijih svjetskih znanstvenika Alberta Einsteina poslužilo je kao inspiracija za nastanak eponima *ajnstajjn*, u ovome slučaju u značenju 'neinteligentna osoba'. Navedeni izraz najčešće se upotrebljava u suprotnom značenju, ali budući da se govornici poigravaju leksikom, u ovome je slučaju eponim korišten u ironičnom značenju naglašavajući

neposjedovanje bitne karakteristike subjekta na koga se izraz odnosi. Riječi *oliva* i *golijat* koriste se u značenju 'visoka osoba', a eponimi su od imena lika iz crtanoga filma (*oliva*) „Mornar Popaj“ i biblijskoga lika (*golijat*).

Od prikupljenih leksema još bi se neki mogli smatrati eponimima: *gppovac* ('radnik u javnom gradskom prijevozu'), *unikomovac* ('komunalni radnik'), *pigmejac* i *zmajo* ('niska osoba'). Prva su tri nastala sufiksalsnom tvorbom dodavanjem sufiksa *-(ov)ac*. Riječi *pigmejac* i *zmajo* zabilježene su po jednom pa ih se ne može smatrati uobičajenim u osječkom leksiku.

6.5. Metateza

Jedan od najplodnijih tvorbenih načina u žargonu jest metateza. Riječi nastale metatezom tvore se premještanjem slogova osnovne riječi. U osječkom gradskom govoru zabilježeni su sljedeći leksemi nastali metatezom: *nsta* (stan); *ćaku, ćiku, ćiku riku* (kuća; posljednji izraz rezultat je jezičnog ludizma utemeljenog na ponavljanju završnih fonema); *fićka* (kafić); *rista* (stari, tj. otac); *tićbra* (bratić); *gale* (lega); *čehla, čehle* (hlače); *tikepa* (patike, tj. tenisice); *njasvi* (svinja, u značenju 'debela osoba'); *lima* (mali, u značenju 'niska osoba'); *pedu* (dupe, tj. stražnjica); *vugla* (glava).

7. Utjecaj stranih jezika na osječki gradski govor

Budući da se jezik, pa tako i idiom kao što je gradski govor, nesputano i brzo obogaćuje novim riječima i tvorbenim izvedenicama, na tome putu on često prelazi granice jezika kojemu pripada, odnosno preuzima elemente stranih jezika. U preuzimanju elemenata, postupaka i čitavih riječi iz stranih jezika očitava se veza koju jezik (jezik primatelj) ima s jezikom iz kojega posuđuje (jezik davatelj). Jezičnim posuđivanjem i pojavama vezanim za njega detaljnije se bavi jezikoslovna disciplina pod nazivom kontaktna lingvistika. Jezik teži imenovanju svih novih pojava i stvari u društvu te ponekad ograničen vlastitim mogućnostima, zbog težnje govornika da se približe „velikim“ svjetskim jezicima zbog prestiža koji oni nose ili jednostavno zbog toga što idu linijom manjeg otpora, govornici za nove pojave i stvari u društvu i kulturi biraju riječi već postojeće u stranim jezicima. Posebno je to vidljivo u područjima znanosti i tehnologije koja posljednjih tridesetak godina nezaustavljivo rastu i razvijaju se, izazivajući u jeziku golemu potrebu za novim riječima. Osim preuzimanja stručnih termina, u jeziku se događa i kulturno posuđivanje prilikom kojega svaki kulturni val u jezik donosi „novi ulog posuđenica“ (Sapir 1921 prema Filipović 1986: 28). Tako posuđene riječi posebno su zanimljive za analizu jer, osim lingvističkih, daju uvid i u kulturalne promjene u društvu.

U današnjem svijetu koji je u potpunosti obilježen internetskom revolucijom i svim pozitivnim i negativnim posljedicama koje ona sa sobom nosi logično je da je mlađa populacija najizloženija modernoj tehnologiji i internetu zbog činjenice da se djeca danas „rađaju s tabletom u rukama“. Stoga ne čudi činjenica da su mladi vrlo često nositelji aktualnog jezičnog posuđivanja, pogotovo kada se radi o posuđivanju iz engleskoga jezika, jer mladi „teže za stvaranjem vlastitog 'socijalnog prostora', razgraničavajući ga spram izvanjskog svijeta upotrebom osobitih lingvističkih registara“ (Radtke 1992 prema Žanić 2010: 163).

Jezično posuđivanje uvelike je uvjetovano geografskim smještajem prostora na kojemu se jezik primatelj koristi i povijesno-političkim okolnostima koje utječu na životne uvjete na tom prostoru. Budući da je Osijek političko i kulturno središte čitave Istočne Hrvatske, jasno je da je tijekom povijesti prošao mnoge promjene na političkoj i ekonomskoj razini te se može zaključiti da je, u skladu s tim promjenama, „baštiniio višejezičnost kroz bogatu povijest i procese naseljavanja koji su prisutni u ovim prostorima od najstarijeg doba“ (Bilić Meštrić 2014: 168). Neki su od stranih jezika na osječki govor utjecali zbog geografske blizine zemlje matice jezika davatelja (mađarski jezik), neki zbog povijesnih mijena i razdioba vlasti u određenom razdoblju (njemački jezik) dok je utjecaj nekih jezika, kulturalno i geografski

dalekih, puni zamah dobio posljednjih nekoliko desetaka godina nakon internetske revolucije i početka tehnološke ere (engleski jezik). Sukladno načinima i uzrocima utjecaja na osječki gradski govor utjecaji tih jezika zadržali su se ili su nestali iz svakidašnjega govora Osječana.

Na sljedećim stranicama prikupljena građa analizirat će se kroz prizmu utjecaja stranih jezika na razvoj osječkoga govora. Analizirat će se stupanj utjecaja pojedinoga jezika, jezično posuđivanje, prilagodba posuđenica hrvatskom jeziku, tj. konkretnije osječkom gradskom govoru i tvorbeni načini posuđeni iz tih stranih jezika.

7.1. Utjecaj mađarskoga jezika na osječki gradski govor

Mađarski je jezik stoljećima utjecao na hrvatski jezik što zbog geografske blizine, budući da je Mađarska susjedna zemlja, što zbog povijesno-političkih okolnosti koje su Hrvatsku i Mađarsku tijekom dugog perioda držale u zajednici. Na početku kontakta tih dvaju jezika hrvatski je, kao slavenski jezik, bio jezik davatelj, a od kraja 12. stoljeća pa sve do početka 20. stoljeća, kada su vanjski okviri jezičnog dodirivanja naglo ukinuti, jezično posuđivanje između mađarskoga i hrvatskoga jezika postaje obostrano (Sočanac i dr. 2003: 123). S obzirom na smještaj Osijeka i blizinu Mađarske te veze koje su i danas žive zbog svakodnevnog kretanja stanovnika, utjecaj mađarskoga jezika na osječki gradski govor neosporan je sve do danas. Mnoge su riječi posuđene iz mađarskoga jezika ušle u standardni leksik hrvatskoga te se danas više ne doživljavaju kao riječi stranog podrijetla (*čipka, cipele, čopor*). Takve se riječi neće analizirati u ovome dijelu rada, već će se usredotočiti na riječi mađarskoga podrijetla koje se koriste u osječkom gradskom govoru, a koje su i dalje nestandardne i stilski obilježene.

Mađarski je jezik na osječki govor djelovao na tvorbenoj razini posuđivanjem mađarskih sufikasa koji su postali vrlo plodni u tvorbi unutar osječkoga govora. Iz analize prikupljenog materijala može se zaključiti da su to sufiksi *-oš* i *-ika*. Sufiks *-oš* potječe iz mađarskoga jezika i u navedenom obliku ortografski je adaptirana varijanta originalnog mađarskog sufiksa *-os*, odnosno *-ász* i *-ás* koji su prešli u *-aš*. Taj se posuđeni sufiks ne pojavljuje samo u posuđenim riječima (npr. *pajdaš, pajdo* – 'prijatelj'), nego je u tolikoj mjeri prilagođen jeziku primatelju da se u osječkom gradskom govoru aktivno upotrebljava u tvorbi riječi dodavanjem na domaću osnovu riječi: *moboš* ('mobitel'); *poljošica* (Poljoprivredna škola); *slamboš* ('sladoled'). Vukadinović (2009: 387) obrazlaže da se ti „modeli u jezičnoj svijesti govornika nisu tvorbeno analizirali, a završni se glasovi nisu doživljavali kao zasebni morfološki elementi već kao dio osnove. Tek je kasnije, zbog pojavljivanja u brojnim hungarizmima, došlo do osamostaljivanja sufikasa *-aš* i *-oš* i u hrvatskom jeziku“. Još je jedan sufiks mađarskoga podrijetla vrlo plodan

u tvorbi unutar osječkoga govora – sufiks *-ika*. Navedeni je sufiks tipični osječki sufiks „koji je općeprihvaćen u svim dobnim skupinama govornika te služi u izvođenju mnogih značenjskih skupina“ (Kuna, Mikić Čolić 2016: 142). S obzirom na to da se u mađarskome jeziku sufiks *-ikó* upotrebljava u tvorbi umanjena, a zbog utjecaja toga ugrofinskog jezika na osječki govor, može se zaključiti da je *-ika* prilagođena varijanta upravo tog mađarskog tvorbenog morfema. Koristi se za preimenovanje otvorenih i zatvorenih gradskih prostora: *Kopika* (gradski bazeni Copacabana), *Donjika* (Donji grad), *Gornjika* (Gornji grad), *Štrosika* (Strossmayerova ulica), *Žutika* (Žuto naselje), *Svačika*, *Fedika* (Svačićeva ulica, nekadašnja Ulica Feđe Milića), *Gundika* (Gundulićeva ulica), *Keršika* (Keršovanijeva ulica), *Promika* (Promenada), *Vukika* (Vukovarska ulica), *Demika* (nekadašnje Naselje Džemala Bijedića), *Srednjika* (Srednjoškolsko igralište), *Bračika* (nekadašnja OŠ „Braća Ribar“) i za tvorenje ostalih riječi: *tedika* ('jakna'); *bracika* ('brat'); *trambika* ('tramvaj'); *sunčike* ('sunčane naočale'; sufiks *-ike* označava množinu imenice).

7.2. Utjecaj njemačkoga jezika na osječki gradski govor

Prvi se kontakti hrvatskoga s njemačkim jezikom javljaju u doba franačkih osvajanja naših krajeva u 8. i 9. stoljeću te se protežu sve do vladavine Austro-Ugarske Monarhije kada njemački postaje službeni jezik u određenim institucijama (vojska, sudstvo, školstvo) zadobivši tako status jezika obrazovanog dijela stanovništva. Nakon razdoblja stagnacije kontakta koje nastupa nakon 2. svjetskog rata kontakti se ponovno uspostavljaju odlaskom Hrvata na rad u Njemačku pri čemu prenose utjecaj njemačkoga povratkom u domovinu (Sočanac i dr. 2003: 130–131). Zbog geografskoga smještaja tijekom povijesti njemački je veći utjecaj imao na kontinentalnu Hrvatsku dok su Dalmacija i Istra većinom bile pod utjecajem talijanskoga. Povijesni utjecaj njemačkoga na osječki govor najbolje oslikava pojava esekerskog dijalekta koji se može razlučiti na dva sloja: na esekerski miješani dijalekt koji se sastoji od njemačkih i hrvatskih elemenata (s lakom primjesom mađarskih utjecaja) i na čisto njemački govor koji u osnovi često ne predstavlja ništa drugo doli degradaciju staroaustrijskog jezika činovnika i vojske. Navedeni se dijalekt većinom koristio u Gornjem gradu, a preduvjet za njegov nastanak i opstanak bio je suživot njemačkog i hrvatskog stanovništva Osijeka (Binder 2006: 26–27).

U prikupljenom materijalu zabilježene su sljedeće posuđenice iz njemačkoga jezika: *plac* (njem. *Platz*), *birc*, *birtija* (njem. *Wirtshaus*), *kelner/ica* (njem. *Kellner*), *ober* (njem. *Ober*), *bauštelac* (njem. *Baustelle*) i *cvike* (austr.njem. *Zwicker*). Riječi *plac*, *kelner* i *ober* prilagođene su prema izgovoru modela, odnosno govornici ih zapisuju onako kako se u jeziku davatelju

izgovaraju. U riječi *bauštelac* kojom se označava 'građevinski radnik' nakon ortografske adaptacije prema izgovoru modela osnovi je dodan sufiks *-ac* koji nosi značenje 'vršitelj radnje'. Imenica *kelner* prenesena je u jezik primatelj kao replika njemačke imenice *der Kellner* koja je muškoga roda. Prema Filipoviću i dr. (1999: 26) „replike većine imenica koje završavaju konsonantom ostaju/postaju muškog roda“, stoga se može zaključiti da je navedena posuđenica prilagođena u skladu s tim pravilom. Naknadno joj je dodan sufiks *-ica* da bi se stvorio oblik za žensku osobu s istim značenjem (*kelnerica*). U leksemu *cvike* došlo je do prilagodbe prema izgovoru modela i skraćivanja na osnovu *cvik-* kojoj je dodan sufiks *-e* da bi se označila množina ('sunčane naočale'). U riječi *birc* model koji se replicira pokraćen je do prvog dijela složenice (*Wirts-*) te je početno 'w' modificirano u 'b' vjerojatno zbog nepravilnog izgovora govornika. Na tu je osnovu (*birc-/birt-*) dodan sufiks *-ija* što je rezultiralo leksemom *birtija*.

7.3. Utjecaj engleskoga jezika na osječki gradski govor

Engleski je jezik utjecajan i moćan jezik davatelj ne samo u odnosu na hrvatski jezik nego i na globalnoj razini. Razlozi su tolikog utjecaja engleskoga jezika veliki broj govornika koji njime govori, političko-ekonomska moć SAD-a kao najveće zemlje u kojoj je engleski službeni jezik te prisutnost i prevlast engleskoga jezika u sredstvima masovnih medija. Engleski i hrvatski jezik nikada nisu bili u izravnom kontaktu zbog kulturoloških razlika i geografske udaljenosti Velike Britanije i Hrvatske. Ipak, utjecaj engleskoga jezika na hrvatski, posebice na njegov leksik, velik je i neosporiv. Njegov je utjecaj na hrvatski jezik najčešće uvjetovan „potrebom imenovanja preuzetog predmeta ili pojma iz jezika davatelja, premda ne treba zanemariti ni prestižnu moć angloameričkog engleskog jezika i kulture kao snažnog motivacijskog sredstva za preuzimanje engleskih elemenata u hrvatski“ (Sočanac i dr. 2003: 169). Utjecaj engleskoga kao globalnoga, univerzalnoga jezika današnjice naročito je prisutan među mlađim govornicima iz urbanih sredina, stoga je utjecaj engleskog na osječki gradski govor vidljiv na više razina.

U prikupljenom materijalu iz osječkoga gradskoga govora zabilježeni su sljedeći anglizmi: *klubić* ('ugostiteljski objekt'), *sister* ('sestra'), *frend/frendica* ('prijatelj/ica'), *manualac* ('radnik'), *acab* ('policajac'), *bomberica*, *spitka* ('jakna'), *šuze* ('tenisice'), *miđet*, *shorty* ('niska osoba'), *moron* ('neinteligentna osoba'), *bajk*, *bajs* ('bicikl'), *fon* ('mobitel'), *fiksiranje*, *fiksiranje*, *đankanje* ('drogiranje'), *drinkanje* ('konzumacija alkohola'), *fajt* ('tuča'), *čilat* ('ljenčariti'), *usnajpati* ('primijetiti'). Riječ *shorty* preuzeta je u osječki govor bez ikakve prilagodbe na ortografskoj ili morfemskoj razini, odnosno pojavljuje se u jeziku primatelju u izvornom obliku. *Acab*, *sister*,

moron i *manualac* prilagođene su prema ortografiji modela, odnosno tako da su grafemi jezika davatelja predstavljeni grafemima jezika primatelja. Treba naglasiti da su leksemi *acab* i *shorty* zabilježeni po jednom. Najveći broj leksema prilagođen je jeziku primatelju prema izgovoru modela u jeziku davatelju: *frend*, *bomberica*, *spitka*, *šuze*, *miđet*, *bajk*, *fon*, *fiksiranje*, *đankanje*, *drinkanje*, *fajt*, *čilat* i *usnajpati*. Leksem *klubić* jedini je zabilježeni primjer riječi prilagođene jeziku primatelju kombinacijom dvaju principa prilagodbe: prema ortografiji i prema izgovoru modela (prema engl. *club* / klʌb/ – prvi dio leksema prilagođen je izgovoru, a drugi prema ortografiji modela). Prilagođenoj je posuđenici još dodan i sufiks *-ić* kojim se načelno tvore umanjenice.

Na morfemskoj razini prilagodbe posuđenica Filipović i dr. (1999: 16–17) navode tri tipa: nultu transmorfemizaciju, kompromisnu transmorfemizaciju i potpunu transmorfemizaciju. Nultu transmorfemizaciju karakterizira preuzimanje riječi iz stranoga jezika kao slobodnog morfema bez provođenja morfološke adaptacije. Takvi su leksemi: *sister*, *frend*, *acab*, *miđet*, *shorty*, *bajk*, *fon* i *fajt*. Govornici ih u sustav uklapaju u obliku u kojemu su preuzeti jer funkcioniraju i bez dodavanja morfema na osnovu (G *bajk-a*, *fon-a*; D *fajt-u*). Djelomična transmorfemizacija obuhvaća posuđenice koje su pri prelasku u jezik primatelj fonološki adaptirane, ali su zadržale svoje izvorne morfeme koji ostaju neprilagođeni sustavu jezika primatelja (Filipović i dr. 1999: 17). U korpusu nije zabilježen nijedan takav primjer. Potpuna transmorfemizacija događa se kada se nakon fonološke adaptacije posuđenice morfem stranoga podrijetla zamjenjuje odgovarajućim morfemom iz fonda jezika primatelja, npr. *box-er* → *boks-ač*. Budući da mnoge posuđene riječi u jeziku davatelju nisu imale vezani morfem, potpunom transmorfemizacijom obuhvatit će se i strane riječi kojima je u osječkom govoru dodan sufiks iz hrvatskoga jezika. Potpuna transmorfemizacija provedena je u sljedećim riječima: *klub-ić*, *frend-ic-a*, *manual-ac-ø*, *bomber-ic-a*, *spit-k-a*, *šuz-e*, *fiks-anj-e*, *fiks-ir-anj-e*, *đank-anj-e*, *drink-anj-e*, *čil-a-t(i)*, *u-snajp-a-ti*. Zanimljivo je primijetiti da se u riječi *šuze* pojavljuje pleonastična množina – oblik riječi u jeziku davatelju već signalizira množinu (Sg. *shoe* → Pl. *shoe-s*), ali je ipak u jeziku primatelju riječi dodan sufiks *-e* kojim se izražava množina.

Na semantičkoj su razini prilagođavanja posuđenica uočeni procesi sužavanja značenja, nulte semantičke ekstenzije, eponimizacije i metonimizacije.

Sužavanje značenja pojavljuje se u primjerima *šuze*, *moron*, *fiksiranje/fiksiranje*, *đankanje* i *drinkanje*. Engleski *shoes* izvorno se odnosi na bilo koju vrstu obuće dok se u osječkom govoru koristi isključivo u značenju 'tenisice'. Engleski *moron* izvorno je zastarjeli naziv za osobu s blagom mentalnom retardacijom, a naknadno mu je dodano značenje 'neinteligentna osoba' koje je ovdje jedino značenje na koje se leksem svodi. Glagolska imenica *fiksiranje/fiksiranje*

pojavlja se u osječkom govoru u značenju 'drogiranje' dok je izvorno to tek jedno od značenja koja nosi. Engleski *junk* u uličnom žargonu označava teške droge, no u ovom je slučaju unatoč primarnim značenjima uporaba riječi *đankanje* svedena samo na jedno. Zanimljivo je naglasiti da *junk* u engleskome ne postoji kao glagol u značenju 'drogirati se' što pokazuje jezičnu kreativnost osječkih govornika pri posuđivanju iz stranih jezika. *Drinkanje* (engl. *drink*) koje u jeziku davatelju označava unošenje bilo koje vrste tekućine ovdje je svedeno isključivo na konzumaciju alkohola.

Nulta semantička ekstenzija obuhvaća takvo posuđivanje u kojemu „opseg značenja replike potpuno odgovara opsegu značenja modela“ (Sočanac i dr. 2003: 172). Takva je semantička adaptacija prisutna u sljedećim riječima: *klubić* (engl. *club*), *sister* (engl. *sister*), *frend/ica* (engl. *friend*), *manualac* (engl. *manual*), *bomberica* (engl. *bomber jacket*), *shorty* (engl. *shorty*), *bajk* (engl. *bike*), *fon* (engl. *phone*), *fajt* (engl. *fight*) i *čilat* (engl. *chill*).

Eponimizacija je prisutna u leksemu *spitka* ('jakna') koji je skraćena verzija leksema *spitfajterica*, a koji potječe od riječi *Spitfighter/fire*, naziva za borbeni avion čiji su piloti prepoznatljivi po nošenju specifičnog modela jakne.

Metonimizacija je razvidna u sljedećim riječima: *acab*, *midet* i *usnajpati*. *Acab* je inspirirano akronimom (*All cops are bastards*) kojim se izražava netrpeljivost prema organima reda i mira, a u ovakvoj se uporabi koristi za jednog od referenta navedene izreke. *Midet* (engl. *midget*) bi se izravno moglo prevesti kao patuljak čime se označava posljedica bolesti zbog koje oboljele osobe nikada ne dostižu očekivanu (zdravu) visinu. U ovome se slučaju naziv za jedan od uzroka niskoga rasta koristi za imenovanje bilo koje niske osobe. Kod riječi *usnajpati* ('primijetiti') značenjska se promjena dogodila zbog sličnosti značenja glagola *snipe /snajp/* ('ustrijeliti nekoga iz vatrenog oružja velikom preciznošću') i radnje „uočavanja“ nečega ili nekoga golim okom.

Na tvorbenoj je razini široko zastupljeno rezanje (engl. *clipping*) – tvorbeni način preuzet iz engleskoga jezika. *Clipping* je specifičan tvorbeni način kojim se skraćivanjem, „rezanjem“ riječi, odnosno izostavljanjem nekih njezinih fonema tvori riječ skraćena izostavljanjem materijala na planu izraza (Jamet 2009: 16). Pri skraćivanju velikog broja zabilježenih leksema izostavljeni su posljednji fonemi izvornih riječi: *sis* (od engl. *sister*); *pija*, *pijac* (od *pijaca* u značenju 'tržnica'); *birc*, *kaf* (od *bircuz/kafić* – 'ugostiteljski objekt'); *škoca* (*ško(lsko igralište)-ca*); *gimba* (*gimnazija*); *mek*, *mekić* (*McDonald's*); *Amst* (*kafić Amsterdam*); *prof*, *profa* (*profesor/ica*); *raska* (*razrednica*); *prija* (*prijateljica*); *friz* (*frizura*); *trem*, *tranda* (*tramvaj*); *bic* (*bicikl*); *mob* (*mobitel*). U mnogim je od navedenih primjera na pokraćenu osnovu dodan sufiks (-ca, -ić, -ka). U sljedećim su riječima izostavljeni središnji fonemi: *spitka*

(*spit(fajer)-ka*); *slasta (slastičarnica)*; *maja (majica)*; *tene (tenisice)*. Zabilježeno je i nekoliko leksema kojima su pokraćeni početni fonemi: *tić (bratić)*; *tike (patike* u značenju 'tenisice'); *šulja (košulja)*; *zurka (frizura)*.

8. Zaključak

Grad je mjesto suživota različitih društvenih i statusnih skupina. Unatoč različitosti i raznovrsnosti koja vlada urbanom zajednicom, u njoj ipak postoji određena doza koherentnosti zbog koje grad prestaje biti isključivo mjesto stanovanja te za svoje stanovnike postaje važna identitetska oznaka. Kao i svaki drugi aspekt života koji smatraju svojim i osobnim, stanovnici nekoga grada pokušavaju svoje urbano utočište obilježiti svojim te ga, koliko je to moguće, „zaštititi“ i zatvoriti od vanjskih promatrača. Jedan od načina na koji to vrše je jezikom. Budući da jezik osim označiteljske uloge ima i funkciju realizacije „značenja kojom govornik potvrđuje svoj identitet i pripadnost određenoj subkulturi“ (Halliday 1983: 178), nema boljega sredstva samoodređivanja svakog građanina kao pripadnika upravo tog grada nego što je to jezik. Stvaranjem urbanoga jezika koji „ima karakteristike dijalekata, standardnog jezika i specifično sociolektatskih obilježja“ (Jutrović-Tihomirović 1983: 196) govornici se toga idioma odvajaju od okoline, odmiču se od standarda te se identificiraju kao pripadnici grada čijim „jezikom“ govore. U analizi osječkoga gradskoga govora kao jednog takvog urbanog idioma anketnim je upitnikom ispitano 50 govornika koji su u Osijeku rođeni te su u gradu proveli većinu svoga života. Upitnikom se od govornika tražilo da preimenuju, onako kako to čine u neformalnom svakodnevnom govoru, sljedeće leksičke kategorije: otvorene i zatvorene gradske prostore, međuljudske relacije, određena zanimanja, odjevne predmete, osobine ljudi, dijelove tijela i aktivnosti. Prikupljeni su rezultati dali uvid u leksičku i tvorbenu razinu osječkoga gradskoga govora. Zaključeno je da je na tim jezičnim razinama u osječkom gradskom govoru razvidna jezična i tvorbena kreativnost govornika jer se leksički sloj tvori brojnim tvorbenim načinima – sufiksacijom, skraćivanjem i čistim slaganjem na formalnoj tvorbenoj razini te mehanizmima semantičke tvorbe na neformalnoj razini (metaforizacija, metonimizacija, eponimizacija, proširivanje i sužavanje značenja, eufemizacija). Također je zaključeno da su na osječki gradski govor ranije najviše utjecali njemački i mađarski jezik dok se iz engleskoga jezika zbog njegove globalne moći sve više i intenzivnije posuđuje. Pri analizi uočeni su jezični indikatori osječkoga govora koji ga izdvajaju od ostalih hrvatskih substandardnih idioma i zbog kojih ga se s pravom može smatrati specifičnim gradskim idiomom. Najistaknutiji su od tih indikatora tvorba sufiksima *-ika* i *-oš* te leksem *lega* koji je Osijek brendirao na karti hrvatskih gradova. Iako se osječki govor kao i svaki drugi urbani govor neprestano mijenja i razvija, što je najvidljivije na leksičkoj razini jer „leksički fond brzo zastarijeva, a svaka nova socijalna i dobna društvena skupina teži stvaranju novoga žargonskoga izraza“ (Kovačević 2001: 381), navedeni se

elementi prepoznaju i bilježe u osječkom govoru neovisno o ostalim zabilježenim promjenama (usporediti s Kuna, Mikić Čolić 2016 i Kuna, Mikić Čolić 2017). Stoga se može zaključiti da se osječki gradski govor može i treba smatrati suvremenim gradskim idiomom te ga se analitički može staviti uz bok govoru bilo kojeg drugog većeg hrvatskog grada.

9. Prilog – anketni upitnik

ANKETA: osječki gradski govor

Spol: M   Ž   Godina rođenja: _____

1. Kako drukčije imenujete službene nazive otvorenih gradskih prostora:

a) ulice (Štrosika - Strossmayerova):

---

b) trgove: _____

c) gradske četvrti: _____

2. Imate li svoje nazive za: a) igralište _____

b) tržnicu _____

c) stan _____

d) kuću _____

3. Kako u svakodnevnom govoru nazivate ove zatvorene prostore:

a) ime svoje škole: _____

b) ugostiteljske objekte: _____

4. Kako imenujete ove međuljudske relacije:

a) otac: _____

b) majka: _____

c) brat: _____

d) sestra: _____

e) djed/baka: _____

f) ostali srodnici:

---

g) nastavnici ili profesori u školama:

- h) prijateljica: _____
- i) prijatelj: _____
- j) djevojka: _____
- k) mladić: _____
- l) susjed: _____
- m) poznanik: _____

5. Kako u svakodnevnom govoru imenujete sljedeća zanimanja:

- a) Građevinski radnik: _____
- b) Komunalni radnik: _____
- c) Konobar/ica: _____
- d) Kontrolor (npr. u javnom prijevozu): _____
- e) Policajac: _____

6. Kako imenujete sljedeće odjevne predmete:

- a) jakna: _____
- b) hlače: _____
- c) tenisice: _____
- d) ostalo: _____

7. Kako imenujete osobe s navedenim osobinama:

- a) inteligentna osoba: _____
- b) neinteligentna osoba: _____
- c) zgodna djevojka: _____
- d) zgodan mladić: _____
- e) mršava osoba: _____
- f) pretiła osoba: _____
- g) visoka osoba: _____
- h) niska osoba: _____
- i) pijanac: _____

8. Kako još imenujete navedene dijelove tijela:

- a) glava: _____
- b) kosa: _____
- c) noge: _____
- d) ženske grudi: _____
- e) stražnjica: _____
- f) nos: _____

9. Kako još imenujete sljedeće predmete:

- a) automobil: _____
- b) tramvaj: _____
- c) bicikl: _____
- d) boca od 2 l: _____
- e) mobitel: _____

10. Kako još imenujete sljedeće aktivnosti:

- a) drogiranje:
_____
_____
- b) konzumacija alkohola:
_____
_____
- c) tuča:
_____
_____
- d) ljenčariti: _____
- e) primijetiti: _____
- f) naljutiti se: _____
- g) učiti: _____

10. Literatura

- Anić, Šime; Klaić, Nikola; Domović, Želimir, 2002. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Sani-plus.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija, 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bijelić, Angelina, 2009. Razgovorni stil. *Hrvatistika: studentski jezikoslovni časopis*, 3/3, 57–66.
- Bilić Meštrić, Klara, 2014. *Jezična raznolikost i jezične politike grada Osijeka*. Doktorski rad u rukopisu. Osijek: Filozofski fakultet.
- Binder, Theo, 2006. *Njemačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka*. Zagreb: FF press.
- Brdar, Mario, 2007. *Metonymy in Grammar: Towards Motivating Extensions of Grammatical Categories and Constructions*. Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera. Osijek.
- Domorad, Bernardica; Mikić Čolić, Ana, 2019. Što je (u) ime(nu)? – onimizacija i eponimizacija u hrvatskom jeziku. *Gramatikom kroz onomastiku*, zbornik radova, ur. M. Glušac i A. Mikić Čolić. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, 95–107.
- Družić, Nika, 2016. *Osječki i zagrebački žargoni – usporedba* <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A689/datastream/PDF/view> (Posljednji put pristupljeno 12. 6. 2019.)
- Filipović, Rudolf, 1986. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Filipović, Rudolf; Dabo-Denegri, Ljuba; Dragičević, Dragica; Menac, Antica; Nikolić-Hoyt, Anja; Sočanac, Lelija; Žagar-Szentesi, Orsolya, 1999. Transmorfemizacija modela šest europskih jezika u hrvatskom. *Filologija* 33. 15–54.
- Gračić, Jagoda, 1999. Gradski idiomi i eksplicitna norma – dvosmjerni proces. *Teorija i mogućnosti primjene pragmatolingvistike*, zbornik, ur. L. Badurina i dr. HDPL, Zagreb – Osijek. 271–276.
- Halliday, Michael A. K., 1983. Jezik u urbanoj sredini. *Argumenti* 1-2, 171–178.
- Hrvatska enciklopedija*. <http://www.enciklopedija.hr/> (Posljednji put pristupljeno 12. 6. 2019.)
- Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/> (Posljednji put pristupljeno 12. 6. 2019.)
- Hrvatski leksikon*. <https://www.hrleksikon.info/> (Posljednji put pristupljeno 12. 6. 2019.)
- Jamet, Denis, 2009. A morphophonological approach to clipping in English. *Lexis: Journal in English Lexicology, Lexicology & Phonology*, 15–31.
- Jutronic-Tihomirović, Dunja, 1983. Jezik grada. *Argumenti* 1-2, 196–203.

- Kolenić, Ljiljana, 2003. Morfološka prilagodba tuđica u osječkom studentskom žargonu. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 12, 23–28.
- Kovačević, Barbara, 2001. Hrvatski žargon ili hrvatski žargoni?. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 27. 378–383.
- Kuna, Branko, 2007. Identifikacija eufemizama i njihova tvorba u hrvatskom jeziku, *Fluminensia* 19/1. 95–113.
- Kuna, Branko; Mikić, Ana, 2012. Semantička neologija u hrvatskome jeziku. *X. Međunarodni kroatistički znanstveni skup*, ur. S. Blažetin. Pečuh: Znanstveni zavod Hrvata u Mađarskoj, 37–57.
- Kuna, Branko; Mikić Čolić, Ana, 2016. Slavonski gradski govori – poveznice i razlike. *Zbornik radova Šestoga hrvatskog slavističkoga kongresa*, 133–146.
- Kuna, Branko; Mikić Čolić, Ana, 2017. Semantička tvorba u osječkom gradskom govoru. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 43/1. 79–94.
- Majetić, Mihaela; Glušac, Maja, 2019. Hodonimija grada Osijeka. *Gramatikom kroz onomastiku*, zbornik radova, ur. M. Glušac i A. Mikić Čolić. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, 45–63.
- Melvinger, Jasna, 1984. *Leksikologija*. Osijek: Pedagoški fakultet.
- Menac, Antica; Dabo-Denegri, Ljuba; Dragičević, Dragica; Nikolić-Hoyt, Anja; Sočanac, Lelija; Žagar-Szentesi, Orsolya, 2000. Ortografska adaptacija modela šest europskih jezika u hrvatskome. *Filologija* 34. 139–174.
- Meshtrie, Rajend; Swann, Joan; Deumert, Ana; Leap, William L., 2009. *Introducing Sociolinguistics: Second Edition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mikić Čolić, Ana, 2018. Tvorbeni postupci u žargonu: jezična kreativnost i/ili posuđivanje. *Od norme do uporabe I*, zbornik radova, ur. Jadranka Mlikota. Osijek: Filozofski fakultet u Osijeku, 232–252.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna, 2001. Apokopa i afereza u funkciji jezične ekonomije. *Suvremena lingvistika* 51-52, 191–202.
- Sabljak, Tomislav, 2001. *Rječnik hrvatskoga žargona*. Zagreb: V. B. Z.
- Skelin Horvat, Anita, 2009. *Hrvatski sleng kao odraz identiteta mladih*. Doktorski rad u rukopisu. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Sočanac, Lelija; Dabo-Denegri, Ljuba; Dragičević, Dragica; Menac, Antica; Nikolić-Hoyt, Anja; Žagar-Szentesi, Orsolya, 2003. Adaptacija modela šest europskih jezika u hrvatskom na semantičkoj razini. *Filologija* 41. 119–184.

- Ursić, Sara, 2009. Mjesta i nemjesta u suvremenim konceptualizacijama prostora. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 18/6, 1131–1151.
- Vukadinović, Tatjana, 2009. Morfološka adaptacija hungarizama iz djela Jurja Habdelića Prvi otca našega Adama greh. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 35, 383–395.
- Žanić, Ivo, 2010. Purgerinjosi, tovarinjosi i leginjice – tvorbene inovacije u hrvatskim vernakularima. *Prostor i vrijeme u jeziku: jezik u prostoru i vremenu*, ur. M. Brdar i dr. HDPL – Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera. Zagreb – Osijek.
- Žanić, Ivo, 2015. Standardni hrvatski i njegovi neposlušni gradovi (ili o jednoj anticipaciji hrvatske sociolingvistike). *Croatica: Časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 39/50. 107–119.